

טנא
פירות העמל

**לקט מאמרותיו של
הרב זאב שטיינמין**

**רעיונות וקישורים בדרוש
על פרשת חיי שרה**

מכון הו"ל טנא פירות העמל

טל. 052-7620949

לדרשות הקדשות וכל ענין:

tenepirotheamal@gmail.com

שלא חטאה, יסֶכָּה זו שְׁרָה בגימטריא תרי"ג, ירמוז אשר מה שהיא סוכה ברוח הקודש הוא מכוון להתורה הקדושה שיש בה תרי"ג מצוות. והרי בהמשך הגמרא שם, דבר אחר יסכה שהכל סוכין ביופיה, שְׁהַכֵּל סוֹכִין בְּיִפְיָה עה"כ גם הוא בגימטריא תרי"ג בגימטריא יסֶכָּה זו שְׁרָה, הרי שכמו שלילת החטא כן היופי שניהם קשורים ושורש אחד להם.

ומה שאמרנו מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים ועוד בא המקרא להוסיף שני חיי שרה שכולן היינו גם מהיותה בת ק' עד היותה בת קכ"ז שוין לטובה, ואילו באברהם שנאמר וְאַלְהָה יָמִי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר חֵי מֵאֵת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחֲמִשׁ שָׁנִים (בראשית כה. ז) וברש"י בן מאה כבן שבעים ובן שבעים כבן חמש בלא חטא ושוב לא נצרכנו שיהיה נכתב שני חיי אברהם לפרש שכולן שוין לטובה היינו לא רק עד מאה שנה אלא אף להלן עד קע"ה, שהרי בפסוק שאחר כך כבר מפורש וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה וְקָן וְשִׁבַּע (בראשית כה. ח), אם זקן וגם שבע, אזי ודאי שכולם שוין לטובה.

וברמב"ן הקשה שהרי בשני חיי ישמעאל נאמר כשני חיי אברהם בשוה ולא היו שוים בטובה כי מתחילה היה רשע ועשה תשובה בסוף, ועוד כי שנה שנה לחלק משמע ואיננו נדרש להשוותן, וכתב הרמב"ן כי שנה שנה ושנים דרך הלשון הוא, ומה שבמדרש בת ק' כבת כ' לחטא, לא דרשו כן אלא מיתור הלשון

כל שנות אברהם ושרה היו שוין לטובה וַיְהִי חַיֵּי שְׁרָה מֵאֵה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבַּע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שְׁרָה (בראשית כג. א).

ברש"י, לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת ק' כבת כ' לחטא מה בת כ' לא חטאה שהרי אינה בת עונשין אף בת ק' בלא חטא, ובת כ' כבת ז' ליופי, וברש"י שני חיי שרה, כולן שוין לטובה.

אחר שפי' רש"י בת ק' כבת כ' לחטא ובת כ' כבת ז' ליופי, ממילא ידענו את חיי שרה עד היותה בת ק', אבל מהיותה בת ק' ואילך עד היותה בת קכ"ז לא ידענו עדיין, ולזה בא המקרא להוסיף שני חיי שרה שכולן היינו גם מבת ק' עד בת קכ"ז שוין לטובה.

וב' תשבחות לשרה אמנו כאן, הא' הוא שלא חטאה והב' הוא היופי, ושבח היופי ודאי שמדבר מיופי רוחני יופי פנימי יופי שאינו תלוי בסיווד וכיור יופי אשר כדי להסתירו יש להטמין את שרה בתיבה וכברש"י על הפסוק וַיְהִי כְּבֹא אַבְרָם מִצְרִימָה וַיֵּרָאוּ הַמַּצְרִים אֶת הָאִשָּׁה כִּי יָפָה הָיָה מְאֹד (בראשית יב. יד) שהטמין אותה בתיבה ועל ידי שתבעו את המכס פתחו וראו אותה, ואם מדובר ביופי רוחני אזי מסתמא יופי זה תלוי בשבח שלא חטאה, וב' התשבחות קשורים זה בזה. ואמר רב יצחק (מגילה יד ע"א) יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה שסוכה ברוח הקודש, הרי אם היא סוכה ברוח הקודש אזי ודאי

שחזר ואמר שני חיי שרה שכללן והשוה אותן ולא ידרשו כן באברהם.

אמנם לשון המדרש (בראשית רבה פרשה נח א) ויהיו חיי שרה מאה שנה יודע ה' ימי תמימם ונחלתם לעולם תהיה (תהלים לו. יח) בשם שהן תמימים כף שנותם תמימים, בת עשרים כבת שבע לנוי בת מאה כבת עשרים שנה לחטא, דבר אחר יודע ה' ימי תמימם זו שרה שהיתה תמימה במעשיה אמר רבי יוחנן כהדא עגלתא תמימה, ונחלתם לעולם תהיה שנאמר ויהיו חיי שרה, מה צריך לומר שני חיי שרה באחרונה, לומר לך שתביב חיהם של צדיקים לפני המקום בעולם הזה ולעולם הבא. הרי מיתור הלשון שחזר ואמר שני חיי שרה למדו לחביבות חיי הצדיקים לפני הקב"ה בעולם הבא כבעולם הזה, ולא ללימוד שבת ק' כבת כ' לחטא ובת כ' כבת ז' ליופי.

הרואה עזים בחלום שנים מתברכות לו ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה (בראשית כג. א).

ברש"י, לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת ק' כבת כ' לחטא מה בת כ' לא חטאה שהרי אינה בת עונשין אף בת ק' בלא חטא, ובת כ' כבת ז' ליופי. ואם תקשה מה כשהיתה בת יותר ממאה שכבר אין הלימוד של אף בת ק' בלא חטא וכן כשהיתה בת כ"א שכבר אין הלימוד של בת כ' כבת ז' ליופי. אך אין זו קושיא,

שהרי רש"י ממשיך והולך, שני חיי שרה כולן שוין לטובה, כלומר שכל קכ"ז שנות חיי שרה שוין לטובה ליופי ובלא חטא. ואמר רב יוסף (ברכת נו ע"א) הרואה עזים שנים מתברכות לו שנאמר ודי חלב עזים ללחמך (משלי כו. כו), בקשר שבין עזים לשנים ואף לא שנים סתם אלא שנים ברוכות בדוקא, אפשר ברמז לפי שכל קכ"ז שנותיה של שרה היו מבורכות כנ"ל, לכן הרואה עזים בחלום שנים מתברכות לו כי עזים בגימטריא קכ"ז הרמזו לשני חיי שרה המבורכות.

כימך ימי תחילתך טובים
כן דבאך ימי זקנתך יהיו טובים

וכן נרמז בפסוק ברזל ונחשת מנגלך וכימיך דבאך (דברים לג. כה), שברש"י וכימך דבאך, כימך שהם טובים לך שהן ימי תחילתך ימי נעורריך, כך יהיו ימי זקנתך שהם דואבים זבים ומתמוטטים. דהיינו כימי תחילתך כך ימי זקנתך יהיו טובים לך, וכן בתרגום אונקלוס וכימך דבאך וכימי עולמתך תקפך, הרי מפורש שכל שנותיך יהיו לטובה כמו שני חיי שרה שכולן גם משנת ק' עד שנת קכ"ז שוין לטובה, כפימיך דבאך בגימטריא קכ"ז.

ואפשר להמליץ כי מה ששנים מתברכות להרואה עזים שהן בגימטריא קכ"ז שנות חיי שרה הוא ממה שנאמר ודי חלב עזים ללחמך, וברש"י במשלי שם, ודי פרנסתך ללחמך וללחם ביתך תסתפק בחלב העזים, ובמצודת דוד, יהי לך די מחסורך חלב עזים למאכלך ולמאכל אנשי ביתך. כן היה בשרה ונקח חמאה וחלב (בראשית יח. ה), ונקח חמאה וחלב וכן הנקד

ברש"י, ונסמכה מיתת שרה לעקדת יצחק לפי שעל ידי בשורת העקדה שנודמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרוחה נשמתה ממנה ומתה.

בלשון וכמעט שלא נשחט, אפשר בסיעתא דשמיא בדרוש, לפי שנאמר וְשׂוֹר אוֹ שָׁה אֹתוֹ וְאֵת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בְיוֹם אֶחָד (ויקרא כב. כח), ושם ברש"י נוהג בנקבה שאסור לשחוט האם והבן או הבת ואינו נוהג בזכרים שמותר לשחוט האב והבן, ועוד שם ברש"י אותו ואת בנו אף בנו ואותו במשמע, ובתרגום יונתן בן עוזיאל נתפרש הענין על רחמנות עמי בני ישראל היכמא דאבונין רחמן בשמיא בן תהון רחמנין בארעא, תורתא או רחילא יתה וית ברה לא תיכסון ביומא חד. ממילא, הלשון כמעט שלא נשחט היינו שכאשר שמעה שרה שעדיין לא נשחט, מיד הקדימה ופרחה נשמתה ומתה כדי שבנה יחידה יצחק לא יהיה נשחט לפי שאין הקב"ה עושה תורתו פלסתר שהרי נאמר אותו ואת בנו לא תשחטו שנוהג באם ובנה. ואף להתרגום יונתן בן עוזיאל טעם אותו ואת בנו הוא לאור רחמי השי"ת.

נשים זכין דנטרין לגברייחו עד דאתו מבי רבנן
וַיָּבֵא אַבְרָהָם לְסֶפֶד לְשָׂרָה וְלִבְכַתָּהָ
(בראשית כג. ב.)

איבעיא להו (סנהדרין מו ע"ב) הספידא יקרא דחיי הוי או יקרא דשכבי הוי, למאי נפקא מינה, דאמר לא תספדוה להווא גברא (אם הספידא יקרא דחיי אז אין שומעים להנפטר שצויה

אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמָן לְפָנֶיהֶם) ולחם לא הביא לפי שפירסה נדה והיה די חלב בשביל שהאורחים לא יחסרו מכל טוב, שטרח בחמאה וחלב ובן הבקר.

ואדהכי השנים הנקראות מבורכות אלו הן שנים שבהן הוא משבח לבורא יתברך שמו מתוך רוב שפע, זה אלי ואנוהו בגימטריא קכ"ז.

כבוד תורה דיחיד חמור מתלמוד תורה דיחיד
וְתָמַת שָׂרָה בְּקָרְיַת אֲרָבַע הוּא הַכְּרוֹן
בְּאֲרָץ כְּנָעַן וַיָּבֵא אַבְרָהָם לְסֶפֶד לְשָׂרָה
וְלִבְכַתָּהָ (בראשית כג. ב.)

במדרש (בראשית רבה פרשה נח. ה) וַיָּבֵא אַבְרָהָם לְסֶפֶד לְשָׂרָה מֵהֵיכָן בָּא מֵהַר הַמּוֹרְיָה, ובמסכת תענית (טז ע"א) מאי הר המוריה וכו' הר שיצא ממנו הוראה לישראל. והספדה של שרה בודאי הוא כבוד תורה כהספדו של חכם כמו שראינו בדרפרם דאספדה לכלתיה בבי כנישתא (מגילה כח ע"ב). ממילא אחר שבמסכת מגילה (ג ע"ב) כבוד תורה דיחיד חמור, תלמוד תורה דיחיד קל, הרי שאברהם עזב מקום תלמוד תורה והוראה דיחיד ובא להספיד את שרה שהוא כבוד התורה והוא חמור מתלמוד תורה.

על ידי בשורת העקדה פרוחה נשמת שרה ומתה
וְתָמַת שָׂרָה בְּקָרְיַת אֲרָבַע הוּא הַכְּרוֹן
בְּאֲרָץ כְּנָעַן וַיָּבֵא אַבְרָהָם לְסֶפֶד לְשָׂרָה
וְלִבְכַתָּהָ (בראשית כג. ב.)

מספידין על הנשים כראוי להן,
 כדפרס אספדה לכלתיה בבי כנישתא
וַיבֹא אַבְרָהָם לְסֹפֵד לְשָׂרָה וְלִבְכַתָּהָ
 (בראשית כג. ב.)

בהלכות הספד (ש"ע יורה דעה סימן שד"מ סעיף ב)
 כְּשֵׁם שְׁמֵסְפִידִין עַל הָאֲנָשִׁים כְּךָ מְסִפִּידִין
 עַל הַנְּשִׁים כְּרָאוּי לָהֶן, וּבבאר הגולה
 הביא מהרמב"ן בספר תורת האדם
 להוכיח כן מעובדא דרפרס בר פפא
 (מגילה כח ע"ב), בתי כנסיות מספידין בהן
 הספד של רבים, היכי דמי הספידא
 דרבים וכו', רפרס אספדה לכלתיה בבי
 כנישתא, אמר משום יקרא ידי ודמיתא
 אתו כוליה עלמא. ועל התמיהה מדוע
 לא הביא להוכיח מויבוא אברהם לספוד
 לשרה תירץ בילקוט הגרשוני חדא דאין
 למדין מקודם מתן תורה ועוד שכיון
 שאברהם היה טפל לשרה בנביאות ליכא
 למיגמר מהתם.

גם אפשר מה שדוקא מרפרס בר פפא
 מביא להוכיח שכשם שמספידין על
 האנשים בבית הכנסת אם הוה הספידא
 דרבים וראוי להם, כך מספידין על
 הנשים בבית הכנסת אם ראוי להן, היינו
 שאם הספד הראוי להן הוא בבית
 הכנסת, אז מספידין אותן אף בבית
 הכנסת, וזה איכא למיגמר רק מרפרס
 דאספדא לכלתיה בבי כנישתא ולא
 מויבוא אברהם לספוד לשרה דהספידא
 לא הוה בבי כנישתא.

עוד אפשר לפי שעל דאיבעיא להו (סנהדרין
 מו ע"ב) הספידא יקרא דחיי הוי או יקרא
 דשכבי הוי וכו' תא שמע ויבוא אברהם

לבל יספידוהו) אי נמי לאפוקי מיורשין (אם
 הספידא יקרא דשכבי או מוציאם מהיורשים בעל
 כרחם את שכר הספדנים), תא שמע ויבוא
 אברהם לספוד לשרה ולבכותה, ואי אמרת
 משום יקרא דחיי הוא, משום יקרא דאברהם
 משהו לה לשרה (וכי משהם את קבורת שרה עד
 שאברהם יבוא מהעקדה), שרה גופה ניחא לה
 כי היכי דמייקר בה אברהם.

והנה ודאי לא בכל חי אפשר לומר
 שניחא למת ביקריה של החי עד דמשהו
 ליה למת, וצריך לברר עד היכן אפשר
 לומר שהמת עצמו ניחא ליה דמייקר ביה
 פלוני החי, כלומר כגון שממתנינים בקבורת
 המת לקרובו הנמצא אי שם האם יכול אותו
 קרוב להתמהמה בטענה שהנפטר ניחא
 ליה ביקריה עד דמשהו לקבורה בשבילו.
 אמנם אין במחשבה וטענה זו הגיון
 וסברא, אך לענ"ד מפורש הוא שאי
 אפשר ללמוד ממה שבאברהם ושרה איכא
 למימר שרה גופה ניחא לה דמייקר בה
 אברהם. לפי שבמדרש (בראשית רבה פרשה נח.
 ה) וַיבֹא אַבְרָהָם לְסֹפֵד לְשָׂרָה מֵהֵיכָן בָּא
 מֵהַר הַמּוֹרְיָה, ובמסכת תענית (טז ע"א)
 מאי הר המוריה הר שיצא ממנו הוראה
 לישראל, ובמסכת ברכות (יז ע"א) אמר
 ליה רב לרבי חייא נשים במאי זכיין וכו'
 ונטרין לגבריהו עד דאתו מבי רבנן, ממילא
 שרה אמנו ודאי גם היא בצדקתה היתה
 מאותן דנטרין לגבריהו בעלה אברהם
 אבינו עד דאתו מהר המוריה שמשם
 תצא תורה והוראה ולכן שפיר הכא משום
 יקרא דאברהם משהו לה לשרה, דודאי
 ניחא לה לשרה דמשהו לה עד דאתי
 אברהם מבי רבנן מהר המוריה.

חמה בצהרים כמשמע מרש"י על הפסוק
 לְכַל בָּאֵי שְׁעַר עִירוֹ (בראשית כג. י) שכולן
 בטלו ממלאכתן ובאו לגמול חסד לשרה,
 וכיון שכולן בטלו ממלאכתן וראו גם איך
 שאברהם אבינו קנה את המערה מעפרון
 הרי ודאי שהחמה האירה ואז הועברה
 המערה לאברהם למקנה לעיני כולם
 וכמו שאמר עפרון לְעֵינֵי בְנֵי עַמִּי נִתְּתִיהָ
 לָךְ קֶבֶד מִתְּךָ (בראשית כג. יא). והיינו שאם
 אב בית דין שמת נספד כהלכה אז יש
 קידוש ה' לעיני הגוים ולאור החמה.

לספוד לשרה ולבכותה, ואי אמרת משום
 יקרא דחיי הוא, משום יקרא דאברהם
 משהו לה לשרה (וכי משהים את קבורת שרה עד
 שאברהם יבוא מהעקדה), שרה גופה ניחא לה
 כי היכי דמייקר בה אברהם, הרי
 שבדחיית הגמרא יש אפשרות לומר
 שהספדה של שרה הוא כבודו של אברהם,
 ואפשרות זו היא רק בדרך אפשר, אך
 בעובדא דרפרם אין זה רק בדרך אפשר
 אלא בודאי הוא כן, דאמר משום יקרא
 דידי ודמיתא אתו כוליה עלמא.

תנו לי אחוזת קבר אחוזה עתידית

גַּר וְתוֹשֵׁב אֲנִי עִמָּכֶם תָּנוּ לִי אֲחֻזַּת קֶבֶר
 עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מִתִּי מוֹלְפָנִי (בראשית כג. ד).

ברש"י גר ותושב אנכי עמכם, אם תרצו
 הריני גר ואם לאו אטלנה מן הדין,
 שאמר לי הקב"ה לְיָרְעֶךָ אֶתְּךָ אֶת הָאָרֶץ
 הַזֹּאת (בראשית יב. ז). והרי לעיל על הפסוק
 וַיְהִי רִיב בֵּין רַעֲיֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רַעֲיֵי
 מִקְנֵה לוֹט וְהַכְנַעֲנִי וְהַפְרָזִי אֲזִי יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ
 (בראשית יג. ז) פי' רש"י לפי שהיו רועי לוט
 מרעים בהמתם בשדות אחרים ורועי
 אברם מוכיחים אותם על הגזל והם
 אומרים ניתנה הארץ לאברם ולו אין
 יורש ולוט יורשו ואין זה גזל והכתוב
 אומר והכנעני והפריזי אז יושב בארץ
 ולא זכה בה אברם עדיין. ואם כן איך בא
 אברהם בטענת אם תרצו הריני גר ואם
 לאו אטלנה מן הדין, והרי לא זכה בה
 עדיין ליטלה מן הדין.

ונראה שהבדל רב יש בין מה שרועי לוט
 מרעים בהמתם בשדות אחרים ואברם

הקשר שבין ליקוי חמה ובין
 אב בית דין שמת ולא נספד כהלכה
 וַיָּבֹא אַבְרָהָם לְסַפֵּד לְשָׂרָה וְלִכְפֹּתָהּ
 (בראשית כג. ב).

תנו רבנן (סוכה כט ע"א) בזמן שהחמה לוקה
 סימן רע לעובדי כוכבים וכו', בשביל
 ארבעה דברים חמה לוקה, על אב בית
 דין שמת ואינו נספד כהלכה וכו'.

הקשר בין מה שהחמה לוקה ובין אב בית
 דין שמת ואינו נספד כהלכה, אפשר
 בדרך דרוש בענין הספדה של שרה אמנו
 שהוא ודאי כבוד תורה של בעלה
 אברהם ולפי שבמדרש (בראשית רבה פרשה
 נח. ה) וַיָּבֹא אַבְרָהָם לְסַפֵּד לְשָׂרָה מִהֵיכָן
 בָּא מִהַר הַמּוֹרִיָּה, ובמסכת תענית (טז ע"א)
 מאי הר המוריה הר שיעא ממנו הוראה
 לישראל, והספדה של שרה כהספדו של
 חכם ואב בית דין כמו שראינו שרפרם
 אספדה לכלתיה בבי כנישתא (מגילה כח
 ע"ב), והספדה של שרה היה באור יום

עדיין לא זכה בארץ ובין להשתמש במערה לאחוזת קבר. כיון שאמנם כעת עדיין לא זכה בה ולכן אי אפשר להשתמש בה לרעות בהמות, אך לעתיד בודאי יזכה בה אברם ולכן תנו לי אחוזת קבר שהיא אחוזה עתידית, ובפרט אצל ישראל מאמינים בני מאמינים (שבת צו ע"א) בני אברהם שנאמר בו וְהָאָמִין בָּהּ (בראשית ט).¹ שהם מאמינים ומצפים בכל יום לתחיית מתי ישראל ברחמים, לזה ודאי אפשר ויכול אברם ליטלה מן הדין.

והחזקוני כתב שבפרשת לך לך שעדיין לא זכה בה אברם, עדיין לא היה לו זרע וכתב לזרעך אתן את הארץ הזאת, אבל עכשיו בפרשת חיי שרה נולד יצחק והיה לו חלק בארץ. ולעיל (בראשית יג. ז) הבאנו בקשר שבין הבטחת הזרע להבטחת הארץ, עיין שם.

תנו לי אחוזה שכבר יש בה קבר של אדם וחזה
גַר וְתוֹשֵׁב אֲנִי עִמָּכֶם תִּנְנוּ לִי אַחֲזַת קֶבֶר
עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מִתִּי מִלְפָּנַי (בראשית כג. ד).

ברש"י אחוזת קבר אחוזת קרקע לבית הקברות. וכתב הרא"ם שאחוזת שייך בקרקע שהיא תחת רשות האדם, לא כן קבר שהוקצה למת, לכן פ"י רש"י שיתנו לו אחוזה לעשות בית הקברות. ועדיין אמנם בקבר עצמו אין שייך לשון אחוזה, אך אולי אפשר לומר פירוש תנו לי אחוזת קבר כלומר אחוזה שיש בה מכבר קבר של אדם וחזה שכבר היו שם מקדמת דנא, כלומר שאברהם ביקש

לקנות מעפרון אחוזה כזו שכבר יש בה קבר של אדם וחזה, וכן מפורש בפסוק, וַיִּקָּם שָׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בְּמַכְפֵּלָה אֲשֶׁר לִפְנֵי מִמְרָא הַשָּׂדֵה וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בוּ וְכָל הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֵה אֲשֶׁר בְּכָל גְּבֹלוֹ סָבִיב לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה וגו' וְאַחֲרֵי כֵן קָבַר אֲבְרָהָם אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל מְעַרַת שָׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה עַל פְּנֵי מִמְרָא (בראשית כג. יז-יח-ט).

אחוזה שיש בה מכבר קבר של אדם וחזה, הנה מערה זו כפולה בזוגות כברש"י לקמן וַיִּתֵּן לִי אֶת מְעַרַת הַמַּכְפֵּלָה (בראשית כג. ט). אמנם כפולה בזוגות אדם וחזה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאח, אך עד עכשיו היה מערה ומקום אחד של קבורת אדם וחזה ובעת כשקנה האחוזה נוסף מקום שני לקבורת הג' זוגות אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאח, הרי ב' מערות נפרדים וכמפורש בעובדא דרבי בנאה דהוה קא מציין מערתא (בבא בתרא נח ע"א, שהיה נכנס במערות ומודד אורכן מבפנים ואחד כך מבחוץ כנגדן ועשה שם ציון סיד להכיר מקום הטמאה ולא יביאו טהרות דרך כאן) כי מטא למערתא דאברהם וכו' עייל עיין ונפק, כי מטא למערתא דאדם הראשון יצתה בת קול ואמרה וכו' כמידת החיצונה כך מידת הפנימית, ולמאן דאמר שני בתים זו למעלה מזו, כמידת עליונה כך מידת התחתונה.

פירוש המכפלה בית ועליה על גביו, או שכפולה בזוגות, או שכך שם המקום בלא נתינת טעם וַיִּתֵּן לִי אֶת מְעַרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לוֹ אֲשֶׁר בְּקִצְהָ שָׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מְלֵא וַיִּתְּנָהּ לִי בְּתוֹכָם לְאַחֲזַת קֶבֶר (בראשית כג. ט).

בכסף בפת"ח תחת הבי"ת או בשו"א תחת הבי"ת
ויתן לי את מעשרת המכפלה אשר לו
אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי
בתוככם לאהות קבר (בראשית כג. ט).

כל בכסף שבתורה הוא בפת"ח תחת
הבי"ת כמו ואברם פָּבַד מֵאֵד בַּמִּקְנֵה
בְּכֶסֶף וּבְזָהָב (בראשית יג. ב) וכן כשעברו
ישראל בגבול ארץ אדום נצטוו אֲכַל
תִּשְׁבְּרוּ מֵאֲתָם בְּכֶסֶף וְאֲכַלְתֶּם וְגַם מִיָּם
תִּכְרוּ מֵאֲתָם בְּכֶסֶף וּשְׂתִיתֶם (דברים ב. ו)
וכך אמרו לאדום אֲכַל בְּכֶסֶף תִּשְׁבְּרֵנִי
וְאֲכַלְתִּי וּמִיָּם בְּכֶסֶף תִּתֶּן לִי וּשְׂתִיתִי
(דברים ב. כח), ובמעשר שני וּנְתַתָּה בְּכֶסֶף
וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בַּיַּדְךָ (דברים יד. כה) ובאמה
עבריה ומכר לא תמכרנה בְּכֶסֶף (דברים כא.
יד), ורק כאן באברם שאמר לעפרון
בכסף מלא יתננה לי, בְּכֶסֶף בשו"א תחת
הבי"ת. ונראה פשוט שכאן אין תיבת
בכסף לבד שם דבר, כי כאן נסמך בכסף
לתיבת מלא, כלומר באיזה כסף, זהו
כסף שהוא מלא, ובתרגום אונקלוס
בְּכֶסֶף שְׁלִים יִתְּנֵנָה לִי, וברש"י בכסף
מלא אשלם כל שוויה. מה שאין כל שאר
בכסף שבתורה אינו נסמך לתיבה אחרת
המודיעה באיזה כסף מדובר, ולכן בכסף
בפת"ח תחת הבי"ת שעושהו לבי"ת
הידיעה כמו כל ה"א הידוע כי אין צריך
עוד להודיע, ובענין לֵאל בְּרוּךְ נְעִימוֹת
יתנו לְמַלְךְ אֵל חַי וְקַיִם שֶׁבְּרַכְתָּ יוֹצֵר
אוֹר, שֶׁבִשְׁעַר הַכּוֹנוֹת (דרושי עלינו לשבח ונסח
התפילה) לאל ברוך נעימות צריך לומר
הלמד בקמ"ץ, ר"ל לאל הידוע שהוא
ברוך יתנו לו נעימות, ואם תהיה נקודה
בשו"א אזי יהיה פירוש לאל של ברוך

ברש"י המכפלה בית ועליה על גביו, דבר
אחר שכפולה בזוגות. לפירוש ראשון שביט
ועליה על גביו, נמצא שכבר אז היה נקרא
כן מערת המכפלה, אבל לפירוש שני
שכפולה בזוגות, כיון שבאותה שעה עדיין
לא היתה כפולה בזוגות אז עדיין לא
נקראה כן, ותמוה שאברהם אבינו אמר
ויתן לי את מערת המכפלה כשעדיין לא
נכפלה בזוגות, וכן בפסוק וְתַתַּת שְׂדֵה
בְּקִרְיַת אַרְבַּע הוּא חֶבְרוֹן (בראשית כג. ב)
שברש"י קרית ארבע על שם ארבע
ענקים שהיו שם, דבר אחר על שם ארבע
זוגות שנקברו שם. נמצא לפירוש ראשון
שעל שם ארבע ענקים, הרי כבר אז היה
נקרא כן קרית ארבע, אבל לפירוש שני
שעל שם ארבע זוגות, הרי באותה שעה
עדיין לא היו שם ארבע זוגות ולכאורה עדיין
לא נקרא קרית ארבע. ובענין קרית
ארבע עוד עיין ברא"ם ובאבן עזרא ובכלי
יקר, ובענין המכפלה עיין ברמב"ן ששם
המקום אשר בו השדה הוא מכפלה ואין
צורך לבקש טעם לשם המקומות, אמנם
במדרש (בראשית רבה פרשה נח. ח) אמרו
שכפל הקב"ה קומתו של אדם הראשון
וקברו בתוכה, ועל דעתם היה כל המקום
ההוא נקרא כן מעולם והם לא ידעו טעמו,
כי עפרון בדמי השדה מכר לו הכל על
דעתו שאין שם. ולשון המדרש שם, שְׂדֵה
עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בַּמִּכְפֵּלָה מְלֻמֵּד שֶׁנִּכְפְּלוּ בְּעֵינַי
כָּל אֶחָד וְאֶחָד שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא קְבוּר בְּתוֹכָהּ
בְּטוֹחַ שֶׁשְׁכָרוּ כְּפוּל וּמְכַפֵּל, אָמַר רַבִּי אֶבְרָהָם
שֶׁכֶּפֶף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא קוֹמְתוֹ שֶׁל אָדָם
הָרִאשׁוֹן וְקָבְרוֹ בְּתוֹכָהּ. וכן בספורנו זה
לשונו, מערת המכפלה מקום ששמו מכפלה
כאומרו ויקם שדה עפרון אשר במכפלה.

שהשי"ן בפתח במקום הסגול ונקמצה שי"ן שְׁאֲתָה להרחיב על האל"ף (כלומר שהאות אל"ף היא מהאותיות אהח"ע הנחות).

השדה נתתי לך, וממילא
המערה אשר בו לך נתתיה

לא אֲדַנִּי שְׁמַעֲנִי הַשְּׂדֵה נְתַתִּי לָךְ
וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ לָךְ נְתַתִּיהָ לְעֵינַי בְּנִי
עַמִּי נְתַתִּיהָ לָךְ קִבְרַ מִתְּךָ (בראשית כג. יא).

פעם נאמר פעולת הנתנה לפני לך ופעם נאמר לך לפני פעולת הנתנה, ובהבדל ביניהם נראה כי השדה נתתי לך כמשמעו, מדבר מפעולת הנתנה וכברשי" נתתי לך הרי הוא כמו שנתתיה לך, אבל לך נתתיה אין מדבר מפעולת הנתנה אלא כפועל היוצא מנתנה ראשונה, שהרי כך אמר אברהם לבני חת, שְׁמַעֲנִי וּפְגַעוּ לִי בַּעֲפָרוֹן בֶּן צַחַר וַיִּתֵּן לִי אֶת מַעְרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לוֹ אֲשֶׁר בְּקֶצֶה שְׂדֵהוּ (בראשית כג. ח-ט), ואם לבסוף נתן לא את המערה אלא את השדה, הרי גם קצה שדהו נכלל בזה, ולזה אמר השדה נתתי לך, נמצא ממילא שהמערה אשר בו לך נתתיה כלומר שכבר היא נכללת בנתנת השדה.

עפרון אומר שהשדה היא כמו
שכבר נתתיה לך, ואברהם אומר שכסף
השדה מוכן אצלי וחלואי נתתי לך כבר

לא אֲדַנִּי שְׁמַעֲנִי הַשְּׂדֵה נְתַתִּי לָךְ וְהַמְעָרָה
אֲשֶׁר בּוֹ לָךְ נְתַתִּיהָ לְעֵינַי בְּנִי עַמִּי
נְתַתִּיהָ לָךְ קִבְרַ מִתְּךָ, וַיִּדְבֵּר אֶל עֲפָרוֹן
בְּאָזְנֵי עַם הָאֲרָץ לֵאמֹר אֵךְ אִם אֲתָה לוֹ

ואין לו הבנה כי האל עצמו הוא הברוך, וכן למלך אל חי וקיים צריך לנקוד אות הלמד ראשונה בקמץ (כן בסידורי עדות המזרח ובסידור עבודת השם בעלזא וסידור חלקת יהושע ביאלא, ויש סידורים כמו בארדיטשוב שנקוד למלך בפת"ח, ולענין זה היינו הך בבקמ"ץ) כלומר למלך הידוע שהוא אל חי וקיים.

כן בי"ב אבנים שהניחו בגלגל אחר שעברו את הירדן. שבמסכת סוטה (לו ע"א) ואחר כך הביאו את האבנים וכו' וכתבו עליהם את כל דברי התורה בשבעים לשון וכו' וקיפלו את האבנים ובאו ולנו בגלגל שנאמר וְהַעֲבַרְתָּם אוֹתָם עִמָּכֶם וְהִנַּחְתָּם אוֹתָם בְּמַלּוֹן (יהושע ד. ג, וצו) אוֹתָם לֵאמֹר שְׂאוּ לְכֶם מִזֶּה מַרְוֵף הַיַּרְדֵּן מִמַּצֵּב רִגְלֵי הַכְּהֹנִים הַכִּיּוֹן שְׁתֵּים עָשָׂר אַבְנִים וְהַעֲבַרְתָּם אוֹתָם עִמָּכֶם וְהִנַּחְתָּם אוֹתָם בְּמַלּוֹן אֲשֶׁר תִּלְיֶנּוּ בּוֹ הַלַּיְלָה יִכּוֹל בְּכָל מַלּוֹן וּמַלּוֹן תִּלְמוֹד לומר אֲשֶׁר תִּלְיֶנּוּ בּוֹ הַלַּיְלָה וְכַתִּיב וְאֵת שְׁתֵּים עָשָׂר הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקַחוּ וְגו' (יהושע ד. כ), ע"כ, והנחתם אותם במלון לא בשו"א תחת בי"ת השימוש בְּמַלּוֹן אלא בְּמַלּוֹן בפת"ח שהיא כמו ה"א הידיעה, במלון הוא המלון אשר תלינו בו הלילה ולא בכל מלון ומלון.

והקמץ שבשי"ן בכמה מקומות כמו בברכות שאחר קריאת שמע שחרית אמת שְׁאֲתָה הוא ה' אֱלֹהֵינוּ ובמודים שְׁאֲתָה הוא ה' אֱלֹהֵינוּ ובתפילת גשם שְׁאֲתָה הוא מְשִׁיב רִרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם, הנה כי כן כבר נאמר וְעֵשִׂיתָ לִּי אוֹת שְׁאֲתָה מְדַבֵּר עַמִּי (שופטים ו. י) וברשי" שם שְׁאֲתָה כמו שְׁאֲתָה, ולשון הרד"ק כמו שְׁאֲתָה בסגול השי"ן כמו עד שְׁקַמְתִּי דְבוֹרָה (שופטים ה. ז),

שָׁמְעֵנִי נְתַתִּי כֶסֶף הַשְּׁדָה לְךָ מִמְּנֵי
וְאֶבְרָהָה אֶת מִתֵּי שְׁמָה (בראשית כג. יא-יג).

על דברי עפרון לאברהם לא אדוני שמעני
השדה נתתי לך פי רש"י הרי הוא כמו
שנתתיה לך, ועל תשובת אברהם לעפרון
אך אם אתה לו שמעני נתתי כסף השדה
פי רש"י מוכן הוא אצלי והלואי נתתי לך
כבר. ואפשר, אחר שעפרון אמר לאברהם
שהשדה הרי היא כמו שנתתיה לך ענהו
אברהם במין השאלה, אתה עפרון אומר
לי אברהם שהשדה היא כמו שכבר
נתתיה לי, ולזה אני אברהם אומר לך
שמעני נתתי כסף השדה כי מוכן הוא
אצלי והלואי נתתי לך כבר.

עפרון אומר השדה והמערה לך נתתיה בפרהסיא
לעיני בני עמי, אבל את הארבע מאות שקל כסף
תתן לי בענעא ביני ובינך

לא אֲדֹנִי שָׁמְעֵנִי הַשְּׁדָה נְתַתִּי לְךָ וְהַמְּעָרָה
אֲשֶׁר בּוֹ לְךָ נְתַתִּי לְעֵינֵי בְנֵי עַמִּי
נְתַתִּי לְךָ קֶבֶר מִתֵּהּ, אֲדֹנִי שָׁמְעֵנִי אֲרִיז
אֲרַבַּע מֵאוֹת שְׁקָל כֶּסֶף בִּינִי וּבִינְךָ מֵה
הוּא וְאֶת מִתֵּהּ קֶבֶר (בראשית כג. יא-טו).

עפרון אמר לאברהם לעיני בני עמי
נתתיה לך כי כולם באו לגמול חסד עם
שרה, ואמר עפרון, מה שנתתיה לך, זה
יהיה לעיני כולם, אבל כששאל ממון
אמר ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך
מבלי שבני עמו יראו שנוטל הוא ממון.

יודע ה' ימי תמימים מיום שנימול ונעשה תם, ועל
אלה הימים נחלתם לעולם תהיה שיזכה לעולם הבא
וְאֶבְרָהָה זָקֵן בָּא בְּיָמָיו וְהוּא בֵּרַךְ אֶת
אֶבְרָהָה בְּכָל (בראשית כד. א).

בחלק הדרוש שבשו"ת גליא מסכת
(להגאון הרב דוד אב"ד נוהארדוק) בהספדו על
הגאון רבי חיים מוולאז'ין אמר שהלך
למנוחתו כבוד זקן ושבע ימים בן ע"ב
שנים, ונולד יום ב' דשבועות ונסתלק י"ד
סיון ופי' עליו מאמר חז"ל (ראש השנה יא ע"א
וסוטה יג ע"ב וקידושין לח ע"א) אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ
אֲמַלֵּא (שמות כג. כו) שהקב"ה יושב וממלא
שנותיהם של צדיקים מיום אל יום, ומשה
רבינו אמר בְּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי
הַיּוֹם (דברים לא. ב) היום מלאו ימי ושנותי
בו' באדר נולד ובו' באדר מת, ולפי זה
יש לדקדק למה לא נתקיים בצדיק הזה
(הגר"ח מוולאז'ין) מקרא הזה, אלא שאמנם
באמת אדרבה זהו יעדות נְאֻמָּה תְּכוּן
לְעֵד (משלי יב. יט, שְׁפַת אֱמֶת תְּכוּן לְעֵד)
שנתקיים בו המקרא את מספר ימיו
אמלא, דאיתא במדרש באברהם ובדוד
שנאמר בהם זקן בא בימים כי הרשעים
אף שיש להם זקנה אין להם ימים כי כל
אלו הימים להקב"ה אין בהם חפץ ואינן
עולין לחשבון ולא עליהם נאמר את
מספר ימיו אמלא, רק על הצדיקים
שעסקו כל ימיהם בתורה ובמצוות ולא
עברו עליהם חס ושלוש שום יום בלא
קבלת מלכות שמים ועול מצוות, על
כאלה נאמר שהמה באים בימים כלומר
שבאו למנוחתם עם הימים, שימיהם באו
בשלימות אחת לאחת למצוא לחשבון,
על ימים כאלו כיוון הכתוב לומר את
מספר ימיו אמלא, ובמסכת סנהדרין (ק'
ע"ב) מאימתי תינוק בא לעולם הבא
ומסיק רב נחמן בר יצחק משעה שנימול,
ובזה מתפרש הפסוק יוֹדֵעַ ה' יְמֵי תְּמִימִם
וְנִחַלְתֶּם לְעוֹלָם תְּהִיָּה (תהלים לו. יח) לפי

שבאברהם נאמר הַתְּהִלָּךְ לְפָנַי וְהָיָה תָמִים (בראשית יז. א) וקודם המילה לא היה תמים, ופירוש המקרא יודע ה' ימי תמימים היינו משעה שנימול ונעשה תם שהוא עת זמן שנחלתם לעולם תהיה כלומר שמאותו זמן יש לו נחלה לעולם הבא, ולפי זה נתקיים בהגאון רבי חיים מוולאז'ין במועדו ובזמנו מקרא שכתוב את מספר ימך אמלא היינו ימי תמימים שלו שנולד ביום ב' דשבועות ונימול ביום י"ד סיון, לפיכך ביום זה מלאו ימי התמימים שלו, ובמשה שנתקיים בו את מספר ימך אמלא מיום הלידה ב' באדר נולד וב' באדר מת, שאני משה שדרשו ביה וַתֵּרָא אֶתוֹ כִּי טוֹב הוּא (שמות ב. ב) שנולד מהול.

אברהם אבינו זקן בא לעולם הבא עם כל ימיו אף שתינוק בא לעולם הבא משעה שנימול מכל הנ"ל שיודע ה' ימי תמימים, והרי נאמר וְאַבְרָהָם בֶּן תִּשְׁעִים וַתִּשְׁעַ שָׁנָה בְּהֵמְלוֹ בְּיָשָׁר עָרְלָתוֹ (בראשית יז. כד) ולא מתיישב לומר שימי תמימים דאברהם הם מהיותו בן צ"ט שנים שרק מאז זוכים לעולם הבא לנחלתם לעולם תהיה. ובדרך דרוש, אחר שאברהם זקן בא בימים היינו שבא עם כל יום ויום שלו שאף יום אחד מימי חייו לא הלכו בבטלה כלל, ממילא כיון שבא בימים וימיו תמימים מנוצלים כדבעי, זהו יודע ה' ימי תמימים היינו אברהם הבא בימים התמימים שלו, ובתמימים כאלה נאמר ונחלתם לעולם תהיה היינו שנחלתם לעולם הבא תהיה לעולם גם על ימים קודם שנימול, ובפרט לפי דתנאי (נדרים לב ע"א) רבי אומר גדולה מילה שאין לך מי

וזהו שבמסכת מגילה (יא ע"א) הוא אֶחָשׁוּרוֹשׁ (אסתר א. א) הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו הוא עֵשׂוֹ (בראשית לו. מג) הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו הוא דָּתָן וְאַבְרָם (במדבר כו. ט) הן ברשעו מתחילתו ועד סופו הוא הַמֶּלֶךְ אֶחָז (דברי הימים ב' כח. כב) הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו, אַבְרָם הוּא אַבְרָהָם (דברי הימים א' כז) הוא בצדקו מתחילתו ועד סופו הוא אֶהֱרָן וּמֹשֶׁה (שמות ו. טו) הן בצדקו מתחילתו ועד סופו. באברם הוא אברהם נאמר שמו מקודם היינו כשהיה אברם וגם שמו אחר כך הוא אברהם מה שאין באחרים, וזה לומר שהוא אברם בצדקו מתחילתו קודם שנימול ועד סופו כשכבר נימול ושמו אברהם.

והענין לבוא לעולם הבא גם על ימים קודם שנימול ראינו בתינוקות ישראל שהושלכו ליאור במצרים, דתנא (סוטה יב ע"א) עמרם גדול הדור היה, כיון שראה שאמר פרעה הרשע כָּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד הַיֵּאָרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ (שמות א. כב) אמר לשוא אנו עמלין עמד וגירש את אשתו עמדו כולן וגירשו את נשותיהן, אמרה לו בתו אבא קשה גזירתך יותר משל פרעה וכי

פרעה לא גזר אלא בעולם הזה ואתה בעולם הזה ולעולם הבא. והרי אף שלכאורה תינוקות ישראל הושלכו ליאור קודם שנימולו, עם כל זאת אמרה מרים שגזירת פרעה אינה לעולם הבא.

עוד אפשר מה שימי תמימים דאברהם להיותו זוכה לעולם הבא הם משנולד ולא מזמן שנימול בהיותו בן צ"ט שנים, לפי שעל הגמרא במסכת מנחות (נג ע"א וע"ב) יבוא ידיד זה שלמה המלך דכתיב וכו', בן ידיד זה אברהם דכתיב מה לידידֵי בְּבִיתִי (ירמיה יא. ט), אמרו בהתוס' ד"ה בן ידיד בא"ד ומה שאומר בברכה של מילה אֲשֶׁר קָדַשׁ יְדִיד מִבֶּטֶן אומר ר"ת דהיינו אברהם שנקרא ידיד כדאמרינן הכא וקידשו הקב"ה מן הבטן שדורש במדרש דכתיב באברהם כִּי יִדְעָתִיו (בראשית יח. יט) וכתיב בירמיה בְּטֶרֶם אֶצְרֶךָ בְּבֶטֶן יִדְעָתִיךָ (ירמיה א. ה) וכו', (בספר מנחת המאור למהר"י אבהב חלק א' פרק ב' וְכִי תִימָא מְנָא לִן שְׁנַת־קֹדֶשׁ אֲבָרְהָם מִן הַבֶּטֶן, יש לומר דהכי קים להו דדרשינן גְּזֵרָה שְׁוֶה יִדְעָה יִדְעָה, באברהם כתיב יִדְעָתִיו וְהָתָם כְּתִיב בְּטֶרֶם אֶצְרֶךָ בְּבֶטֶן יִדְעָתִיךָ). ואם במילה מזכירים ידיד זה אברהם אבינו שנתקדש מבטן, ממילא לא קשיא מידי וכבר מבטן אף קודם שנצטווה על המילה ומל הוא זוכה לעולם הבא.

לא מיום השמיני אלא כבר
מבטן לשמך המה נימולים

ובמעלתו של אברהם אבינו שימיו גם קודם שנימול היו תמימים ונחלתו לעולם הבא גם על ימים קודם שנימול, זהו כענין שבספספ"ק סידורו של שבת (הדחש הרביעי שבת בחל תזכור, פרק ב' מאמר ה) מה ששיבח

אותו הכתוב וַיִּמַּל אֲבָרְהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמֹנֶת יָמִים כְּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים (בראשית כא. ה) שלכאורה הציווי כבר מפורש בתורה קודם ומה בא עתה ללמדנו כאשר ציוה אותו אלהים, גם שלפי לשון הכתוב היה לומר בן שמונה ימים ומהו בן שמונת ימים, אולם הכתוב בא ללמדנו שתיכף כשהוליד את יצחק וכבר היה מצווה מפי ה' אלוקיו למולו בן שמונת ימים ראה את הנולד וליבו היה מתאוה ומשתוקק ובוער כאשר לקיים מצות מילה שנצטווה כבר, ולרוב האהבה הלז כל השמונת ימים היה לו מחלת לב מחמת חולת אהבה שהיה מתאוה לקיים המצוה אך הגביל לו הקב"ה וביזים הַשְּׁמִינִי יְמוֹל בְּשֶׁר עֶרְלָתוֹ (ויקרא יב. ג) ולא קודם, וה' הטוב הרואה ללבב ומצרף מחשבה טובה למעשה היה יודע באברהם שבכל רגע ורגע היה רצונו מאוד לעשות המצוה ולא השיג את תאוותו כי אם עבור מצות ה' שציווהו להמתין על יום השמיני, העלה עליו כאילו קיים המצות מילה בכל השמונת ימים כולם בכל רגע ורגע כי רצונו וחפצו היה מאוד לזה אי לאו בשביל גבול המקום, ועל כן אמר הכתוב וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים ולא אמר בן שמונה ימים, שאם היה אומר בן שמונה ימים היה משמע שמל אותו ביום השמיני לבד, אבל הפסוק מעיד שמל את יצחק בן שמונת ימים הוא התכללות כל השמונה ימים ביחד ובלשונו נקרא אֶכְטִיל טָעַג והעלה עליו הכתוב כאילו מל אותו כל השמונת ימים רצופים, ע"כ. ההבדל הזה בין שמונה ובין שמונת הוא פשוט, וביותר

מהמילה, והלא כן הוא גם בשבת מקור
הברכה המשפעת לכל שבעה יומין כמו
שכבר כמה פעמים כתבנו בזה.

וכזה אפשר גם בפירוש תשעה ירחי לדה
באחד מי יודע שבהגדה של פסח
שלכאורה הם רק תשעה ירחי עיבור
ואילו הלידה הוא רק לבסוף ולא בכל
התשעה ירחים ומהו תשעה ירחי לידה,
אך לפי שלכאורה כל ענייני הפיוט הזה
מיוחדים לעם ישראל אחד אלהינו שני
לחות הברית שלשה אבות ארבע אמהות
חמשה חומשי תורה ששה סדרי משנה
שבעה ימי שבתא שמונה ימי מילה עשרה
דבריא אחד עשר כוכביא שנים עשר
שבטיא שלשה עשר מדיא ואילו תשעה
ירחי לדה ידוע לא רק לישראל אלא גם
לאומות העולם, ותירץ כ"ק אדמו"ר
ממונקאטש (חודש בחדשו, ניסן תשנ"ז עמוד ה) על
פי מה שכתב בצמח צדיק שגם את התורה
שלמד במעי אמו אפילו שהמלאך משכחו
זוכה להשיג ולזכור אם לומד תורה
לשמה שאז מצא מין את מינו וניער
(עירובין ט' ע"א ועוד מקומות בש"ס), ואצל אומות
העולם הולכין הט' ירחי לידה להבל
ולריק אבל בני ישראל מתפארים
ואומרים תשעה מי יודע תשעה אני יודע
תשעה ירחי לידה שאצלנו גם את התורה
שלמד באותן ט' חודשים אפשר לידע על
ידי הלימוד תורה לשמה, ממילא כמו
שבגלל הציפייה לקיום מצות מילה
נקראים כל השמונה ימים ימי מילה וכבר
מבטן לשמך המה נמולים, כן כל
התשעה ירחי עיבור בישראל שלומד
תורה במעי אמו נקראים תשעה ירחי

נראה כעין ההבדל שבין והיו נכנים ליום
השלישי כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל
העם על הר סיני (שמות יט. יא) שמדבר מיום
השלישי דוקא, ובין היו נכנים לשלשת
ימים אל תגשו אל אשה (שמות יט. טו)
שמדבר על כל השלושת ימים.

ודברי הספה"ק סידורו של שבת אפשר
שהם בכוונת הפייט הנאמר בברית מילה
יום ליבשה (לרבי יהודה הלוי), הבאים עמך
בברית חותמך ומבטן לשמך המה נמולים,
והרי הם נימולים לא מבטן אלא רק ביום
השמיני, אלא כאמור שכבר מבטן לשמך
הם מתאווים ומשתוקקים לקיים מצות
המילה. ובה מתיישב גם מה שבהגדה של
פסח אחד אני יודע אחד אלהינו שבשמים
ובארץ שני לחות הברית שלשה אבות
ארבע אמהות חמשה חומשי תורה ששה
סדרי משנה שבעה ימי שבתא שמונה ימי
מילה תשעה ירחי לדה עשרה דבריא
אחד עשר כוכביא שנים עשר שבטיא
שלשה עשר מדיא שבכולן הן שנים או
שלושה או ארבע וכו' אבל במילה אף
שיום המילה הוא רק ביום השמיני ימול
עם כל זאת שמונה ימי מילה, כי הם
שמונה ימי מילה של השתקקות וציפייה
לקיים המצוה. ועל הפסוק תן חלק
לשבעה וגם לשמונה (קהלת יא. ב) אומר
רבי אליעזר (עירובין מ' ע"ב) שבעה אלו
שבעת ימי בראשית, שמונה אלו שמונת
ימי מילה, אמנם ברש"י שם שבעת ימי
בראשית שהשבת נבחר מתוכה, שמונה
ימי מילה שהשמיני נבחר מתוכה, אך
עדיין לשון הכתוב משמע שכל השמונה
ימים מתייחסים להמילה ומושפעים

לידה לפי שכל התשעה חדשים הם בתורה וכהכנה להיות נולד.

הילולת בנימין בן יעקב ביום לידתו י"א מרחשון ואדהכי במה שנוהגים לשמור ההילולא של בנימין בן יעקב בי"א מרחשון יום פטירת רחל אמנו שהוא יום לידת בנימין לפי שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים ובפרט צדיק כבנימין בן יעקב שהוא מארבעה שמתו בעטיו של נחש (בבא בתרא ז' ע"א), הרי ודאי יום פטירתו הוא ביום לידתו. ולפי הנ"ל בגליא מסכת בפירוש יודע ה' ימי תמימים משעה שנימול ונעשה תם ועל אלו הימים יזכו לעולם הבא ונחלתם לעולם תהיה, נמצא שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום המילה ליום הפטירה ורק בנולד מהול כמשה רבינו מתקיים את מספר ימיך אמלא לא מיום הברית אלא מיום הלידה ליום הפטירה, אזי כדי לשמור את ההילולא של בנימין בן יעקב ביום לידתו י"א מרחשון צריך לומר שאף הוא נולד מהול, אמנם בילקוט שמעוני (בראשית פ"א תחילת רמז טז) אָדָם הָרֵאשׁוֹן נִבְרָא מֵהוֹל וְכֵן אַיִב וְכֵן שֵׁת וְכֵן נֹחַ וְכֵן שֵׁם וְכֵן יַעֲקֹב וְכֵן יוֹסֵף וְכֵן מֹשֶׁה וְכֵן בָּלָעַם וְכֵן שְׂמוּאֵל וְכֵן דָּוִד וְכֵן יִרְמְיָהּ (ועיין מדרש תנחומא נ"ח ה), ובנימין בן יעקב לא הזכיר.

כשנודע יצחק שעשיו עתיד להחריב את ארץ ישראל אמר שעשיו כל יראה גאות ה' וְאַם לֹא תֵאבְדָה הָאִשָּׁה לְלֶכֶת אַחֲרָיִךְ וְנִקִּיתִי מִשְׁבַּעְתֵּי זֹאת רַק אֶת בְּנֵי לֹא תִשָּׁב שְׂמֹה (בראשית כד. ח).

ואמר רבי יצחק (מגילה ו' ע"א) מאי דכתיב יוֹחֵן רָשָׁע בְּלִ לְמַד צְדָק (ישעיה כו. י) יוֹחֵן רָשָׁע בְּלִ לְמַד צְדָק בְּאַרְץ נְכוּחֹת יְעוּל וְכֵל יִרְאֶה גֹאֲת ה', אמר יצחק לפני הקב"ה ריבוננו של עולם יוֹחֵן עֲשִׂיו אִמֵר לוֹ רִשְׁעֵ הוּא, אִמֵר לוֹ בֵל לְמַד צְדָק (כלומר וכי אין אדם יכול ללמד עליו צדק) אִמֵר לוֹ בְּאַרְץ נְכוּחֹת יְעוּל (כלומר שעתיד להחריב את ארץ ישראל), אִמֵר לוֹ אִם כֵּן בֵל יִרְאֶה גֹאֲת ה'.

יצחק אבינו שחיפש ללמד זכות על עשיו שהוא בנו, עשה זאת רק עד שנודע לו שעשיו הרשע עתיד להחריב את ארץ ישראל, כי מכל השלושה אבות יצחק אבינו הוא זה שהיה עולה תמימה על המזבח ועליו נאמר רק את בני לא תשב שמה לחוצה לארץ, יצחק ביותר מכל השלושה אבות הרגיש בגופו ובעצמותו את ארץ ישראל, וכיון שנודע יצחק שעשיו בארץ נכוחות יעוול שעתיד להחריב את ארץ ישראל, על כן בל יראה גאות ה'.

ועל הפסוק מִחֲמַס אַחֲיָךְ יַעֲקֹב תִּבְסָךְ בּוֹשָׁה וְנִכְרַתְ לְעוֹלָם (עובדיה א. י) שפי' במצודת דוד בעבור החמס שעשית לאחייך יעקב תכסה אותך הבושה ותהיה נכרת עד עולם ולא תוסיף לקום, אמרו בתוס' מסכת קידושין (לט ע"ב) ד"ה מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, ובעובדי עבודת כוכבים איפכא, מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה דכתיב מִחֲמַס אַחֲיָךְ יַעֲקֹב תִּכְסֶךְ בּוֹשָׁה וְנִכְרַתְ לְעוֹלָם וְלֹא מְצִינוּ שֶׁעֲשִׂיו לִיעֲקֹב שׁוֹם רְעָה, אִלֵּא מִחֲשַׁבְתּוֹ הִרְעָה

אשר חשב עליו מצרפה הקב"ה למעשה. וכאן אמר הקב"ה ליצחק שעשוי בארץ נכוחות יעוול שהוא עתיד להחריב את ארץ ישראל, וכעת זה רק במחשבתו של עשוי כי עדיין לא היה במעשה, וכבר על מחשבה רעה זו בל יראה גאות ה'.

ואדהכי הנה מעלת ארץ ישראל היא כשהוא יודע לנצל אותה. שבספר חרדים (מו ע"ב) בשם שצריך להתחזק לקבוע דירתו בארץ ישראל כף למעלה מזה צריך להתחזק לקבוע רוב יומו ולילו בבית הכנסת ובבית המדרש, יראה לו מרגוע ומנוח ושמחה בדאמרו החכמים בתי כנסיות ובתי מדרשות פרוס הצדיקים ומאסר הרשעים, ע"כ. ממילא אם יתחזק לקבוע שתי קביעויות, האחת לקבוע דירתו בארץ ישראל והשנית לקבוע רוב יומו ולילו בבית הכנסת ובבית המדרש, הרי שתי קביעויות שלכל אחת דין של כל קבוע כמחצה על מחצה דמי (כתובות ט ע"א) ושתי מחציות הוא קבע שלם שכוחה ומעלתה רב למאד.

עם הצאן (בראשית כט. ו), אפשר יש לו בנים והוא שולח בתו אצל הרועים וכו', ע"כ. וגם אצל רבקה ויהי הוא טרם פלה לדבר והנה רבקה יצאת אשר ילדה לבתואל וגוי וכדה על שכמה (בראשית כד. ט) ולא תמוה מה שרבקה נשלחה לשאוב בעוד שידענו שרבקה אח ושמו לבן (בראשית כד. כט), לפי שהגעת אליעזר עבד אברהם אל הבאר היה במכוון לעת צאת השואבות נקבות דוקא כי זוהי מטרתו למצוא זיווג ליצחק וכמו שהתפלל והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדף ואשתה וגוי אתה הכחת לעבדך ליצחק (בראשית כד. ד), ואף שהיה לבתואל בן לבן שלח את רבקה כי היה זה לעת צאת השואבות, אבל ברחל לא הלך יעקב לבאר במכוון, אלא שנודמנה לו כמו שנאמר וישא יעקב רגליו וגוי וירא והנה באר בשדה (בראשית כט. א-ב), ולכן לא היה זה לעת צאת השואבות דוקא. וזהו שברחל פי' רש"י אפשר יש לו בנים והוא שולח בתו אצל הרועים, אצל הרועים דוקא ולא עם השואבות.

ואל תתמה אחר שראינו ברבקה שהיה עת מיוחד ליצאת השואבות אם כן מדוע באמת גם רחל לא הלכה עם השואבות, כי מעשה של רחל בבאר היה צ"ז שנים אחר מעשה של רבקה בבאר, ובמשך רבות השנים אולי נשתנו העתים ומנהגי המקום וגם אולי יש הבדל בין רחל שהלכה לרעות את צאן אביה ובין רבקה שהלכה לעת צאת השואבות לשאוב מים בלבד.

אליעזר הגיע לבאר לעת צאת
השואבות ויעקב הגיע לעת בא הרועים
ויברך הגמלים מחוץ לעיר אל באר
המים לעת ערב לעת צאת השואבות
(בראשית כד. יא).

ברש"י על הפסוק נחשתי ויברכני ה'
בגלגלך (בראשית ל. כו) כשבאת לכאן לא
היו לי בנים שנאמר והנה רחל בתו באה

כשנקרה אליעזר על עין המים
ביקש שתפילתו תתקבל כקבועה

וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי אֲדֹנָי אַבְרָהָם הִקְרָה נָא
לִפְנֵי הַיּוֹם וְעָשָׂה חֶסֶד עִם אֲדֹנָי אַבְרָהָם
(בראשית כד. יב).

בענין כל הקובע מקום לתפילתו,
בתיקוני הזוהר (כא ע"א) נִשְׁמָתָא דְאִיְהִי
קְבוּעָה בְּצִלוֹתָא אוּ בְּאוֹרֵייתָא אִיְהִי אֲתֵר
קְבוּעַ לְשָׂרְיָא בְּהַ שְׂכִינְתָּא, אֲבָל נִשְׁמָתָא
דְלִית לָהּ קְבִיעוּ בְּצִלוֹתָא אוּ בְּאוֹרֵייתָא
אֵלָּא אִי אֲזוּדִמְנַת לָהּ בְּמִקְרָה, הִכִּי אִיְהִי
שָׂרְיָא עֲלָהּ בְּמִקְרָה וְכוּ'.

ולפי זה אפשר שלזה התפלל אליעזר
ויאמר ה' אלהי אדוני אברהם הקרה נא
לפני היום ועשה חסד עם אדוני אברהם,
כי אליעזר התפלל לאלהי אדוניו אברהם
ותפילתו שלו אמנם לא היתה בקביעות
אלא במקרה שהרי היה זה על עין המים
בארם נהרים ואם כן ממילא הכי איהי
שריא עלה במקרה, ולזה בתפילתו אמר
אליעזר אף שעל פי הנ"ל מתיקוני הזוהר
צריך להיות הקרה נא לפני במקרה, עם
כל זאת עשה חסד עם אדוני אברהם כדין
קבוע, דאמר רבי חלבו אמר רב הונא
(ברכות ו' ע"ב) כל הקובע מקום לתפילתו
אלהי אברהם בעזרו.

וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי אֲדֹנָי אַבְרָהָם הִקְרָה נָא
לִפְנֵי הַיּוֹם וְעָשָׂה חֶסֶד עִם אֲדֹנָי אַבְרָהָם
(בראשית כד. יב).

ויאמר טעמו בשלשלת, עיין מה שכתבנו
על הפסוק וַיִּשְׁחַט וַיִּקַּח מִשָּׂה מִדְּמֹו וגו'
(ויקרא ח. כג) במשמעות השלשלת.

אף שהנערה טובת מראה מאד, אך שקר החן
והבל היופי והעיקר שתהא יראת ה' היא תתהלל
וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי אֲדֹנָי אַבְרָהָם הִקְרָה נָא
לִפְנֵי הַיּוֹם וְעָשָׂה חֶסֶד עִם אֲדֹנָי אַבְרָהָם
וגו', וְהָיָה הַנְּעָר אֲשֶׁר אָמַר אֵלַיָּה הַטִּי
נָא כַדָּךְ וְאַשְׁתָּה וְאָמַרְתָּ שְׂתָה וְגַם
וּמְלִידָא אֲשָׁקָה אֲתָה הַכְּהֵת לְעַבְדֵּךְ לְיִצְחָק
וּבְהָ אֲדַע כִּי עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲדֹנָי, וְיַחֲזִי
הוּא טָרַם פִּלְחָ לְדַבְרֵי וְהִנֵּה רַבְּקָה יֵצֵאת
אֲשֶׁר יִלְדָה לְבִתּוֹאֵל כִּן מִלְכָּה אֲשֶׁת
נְחֹרַר אֲחִי אַבְרָהָם וְכַדָּה עַל שְׂכִינְתָּה,
וְהַנְּעָר טֹבַת מִרְאָה מְאֹד וגו' וְתִרְד
הַעֲיָנָה וְתִמְלֵא כְּדָה וְתַעֲלֵ, וַיִּרְץ הָעֶבֶד
לְקִרְאָתָהּ וַיֹּאמֶר הַגְּמִיאֵינִי נָא מֵעַט מִיָּם
מִכְּדָה, וְתֹאמַר שְׂתָה אֲדֹנָי וְתִמְחַר וְתִרְד
כְּדָה עַל יְדָה וְתִשְׁקָהוּ, וְתִבְלֵ לְהַשְׁקָתוֹ
וְתֹאמַר גַּם לְגַמְלִידָא אֲשָׁאֵב עַד אִם כִּלּוּ
לְשִׁתָּה וגו', וְהָאִישׁ מִשְׁתַּאֲהָ לָהּ מִחֲרִישׁ
לְדַעַת הַהֲצִלִּיהָ ה' דְּרַפּוּ אִם לֹא (בראשית
כד. יב-יד-טז-יז-יח-יט-כא).

בתפילתו ביקש אליעזר שהנערה אשר
הוכיח ה' ליצחק תהיה זו אשר אומר
אליהי הטי כדך ואשתה ואמרה שתה וגם
לגמליך אשאב, ופרט למשאלתו זו לא
ביקש מאומה, אבל כשרבקה מגיעה
מודיעה לנו התורה הקדושה גם שהיא
טובת מראה מאד אפילו שאת זה אליעזר
לא ביקש וזה לא היה הנידון כאן. וברמז,
זה מה שבסוף הענין נאמר וְהָאִישׁ
מִשְׁתַּאֲהָ לָהּ מִחֲרִישׁ לְדַעַת הַהֲצִלִּיהָ ה'
דְּרַפּוּ אִם לֹא שהוא בגימטריא שְׁקֵר הַחֵן
וְהַבֵּל הַיּוֹפִי אֲשֶׁה יִרְאֵת ה' היא תתהלל
(משלי לא. ל), כלומר כי אמנם היא טובת
מראה, אך העיקר הוא מה שביקש
שתהיה יראת ה' היא תתהלל.

לא אמר אדם צר לי המקום

שאלין לינה אחת בירושלים

**וַיֹּאמֶר בַּת מִנִּי אֶת הַגִּידִי נָא לִי הַיֵּשׁ
בֵּית אָבִיךָ מִקּוֹם לָנוּ לָלוֹן, וַתֹּאמֶר אֵלָיו
גַּם תִּתֵּן גַּם מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ גַּם מִקּוֹם
לָלוֹן (בראשית כד. כג-כה).**

ברש"י ללין לינה אחת, לין שם דבר, והיא אמרה ללון כמה לינות. ובוזה יתבאר מה שמעשרה נסים שנעשו לאבותינו בבית המקדש (אבות פרק ה' משנה ה) לא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים, שאלין לינה אחת, כי כשהאדם יודע את מה שרבי יעקב אומר (אבות פרק ד' משנה טו) העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין, ממילא אזי אין שום מקום בעולם הזה צר לו כי בין כך הוא רק בפרוזדור ואינו מבקש ללון אלא ללין ואז אין המקום צר לו כיון שבין כך הוא בעראי לינה אחת בפרוזדור.

וכדוגמא מוחשית הבה נניח דוגמא זוג צעיר שלאחר נישואיהם שוכנו ביח"ד כמנהג צעירי בני הבעלי בתים חשובים שבימינו, שוכנו ביח"ד כלומר ביחידת דיור בת חדר ומחצה ועוד מטבחון וכו' הדברים המינימליים הנדרשים, הרי ודאי שהמקום יהיה צר עבורם, אך לעומתם זוג צעיר אחר ששוכנו אף הם ביחידת דיור בת חדר ומחצה וכו' אף ששני יחידות הדיור שוים בגודלם ששניהם בשטח כולל של כגון שבעה ועשרים מטרים רבועים בדיוק זה כזה וזה כזה עם כל זאת לזוג השני לא יהיה המקום צר, באשר זוג זה חיים בידיעה שכבר נרכשה עבורם דירה בת

שלושה או ארבעה חדרים אי שם בעיר אחרת, ובכזאת גם אם לעת עתה יתגוררו בשכירות בדירת חדר וחצי לא יהיה זה צר עבורם שהרי זה רק לבנתיים כיון שכבר יש להם דירה מרווחת אי שם. הרי שמקום צר או רחב אינו תלוי במקום הגשמי העכשווי עצמו אלא במחשבת המח ובאמונה, וזהו לא אמר אדם צר לי המקום שאלין שמשמעו לינה אחת ארעית. כלומר שודאי במה שלא אמר אדם צר לי וכו' היה זה נס של הרחבה כי זהו אחד מעשרה נסים שנעשו, אלא שפעולת נס זה היה דוקא כשמדובר במחשבת לינה אחת שדוקא אז לא אמר אדם צר לי המקום שאלין ולא שאלון, והוא שנאמר קריה נאמנה מלאתי משפט צדק ללין בה (ישעיה א. כא), ללין לשון לינה אחת.

ובתנחומא פרשת פינחס (סימן יג) את הפכש אחד תעשה בבקר ואת הפכש השני תעשה בין הערבים (במדבר כח. ה) אמר רבי יהודה בר סמון מעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עון, פיצה, תמיד של שחר מכפר על עונות שנעשו בלילה תמיד של בין הערבים מכפר על עונות שנעשו ביום, מכל מקום לא לן אדם בירושלים ובידו עון שנאמר צדק ללין בה. ואפשר דהא בהא תליא, שאם ירושלים קריה נאמנה לא לן בה אדם ובידו עון אז ודאי לא היה בה אדם שיאמר לחבירו צר לי המקום שאלין, ואם לא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים אז ודאי לא לן בה אדם ובידו עון.

ובדברי בלעם שאמר לזקני מואב וזקני מדן לינו פה הלילה (במדבר כב. ח), כי אם

תהיה נקודה בשו"א (לא) אז יהיה פירוש לאל של ברוך ואין לו הבנה כי האל עצמו הוא הברוך, וכן למלך אל חי וקנין צריך לנקוד אות הלמד ראשונה בקמ"ץ (היינו בפת"ח) כלומר למלך הידוע שהיא אל חי וקיים וכן בלמלך אל חי וקנין שקודם תפילת שמונה עשרה (ונתנו ידים ומירות שירות ותשבחות ברכות והודאות למלך אל חי וקנין רם ונשא וכי).

ואונקלוס שתרגם אנכי בדרך אגא באורח תקנא, נראה שתרגם בן בגלל בדרך הבי"ת בפת"ח, ומפורש ביותר בתרגום יונתן בן עוזיאל ואמר בריך שמא דה' אלהיה דריבונא אברהם די לא מנע טיבותיה וקושטיה מן רבונא, אגא בזכותיה באורח תקנא דברני ה' וכו', כלומר שאנכי בדרך הידועה שהיא הדרך המתקנת, וזה בזכות אדוני.

לא לנו אלא לינו אז ודאי שזה לילה אחת ולא יותר, ואם כן למה היה צריך להוסיף ולומר לינו פה הלילה. אך אפשר בדרך צחות היות שיש מקומות כמו אצל קהילות החסידים שהגיית חרי"ק נשמע כמו הגיית מלאפ"ם וכמעט אין הבדל ביניהם למי שאינו מדקדק גדול, ותנן (אבות פרק ה' משנה ט) בלעם הרשע היה בעל עין רעה, לכן טרח להוסיף ולומר לזקני מואב וזקני מדין שכשאמר להם לינו אל יטעו שנתכוין ללוננו כמה לילות, לא כן הוא כי בלעם הרשע לא היה מכניס אורחים, ואמר להם שכוונתו לינו כלומר הלילה הזה ולא יותר. וכמוכן שזה רק בדרך צחות כי מה לאותם רשעים וללשון הקודש שאפילו פרעה מלך מצרים שבשבעים לשון ידע, בלשון הקודש לא היה יודע.

אנכי בדרך, הבי"ת בפת"ח, הוא הדרך הידוע ויאמר בריך ה' אלהי אדני אברהם אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם אדני אנכי בדרך נחני ה' בית אחי אדני (בראשית כד. כז).

כיון דידע ליה מלכו של עולם לאברהם אבינו לכן בתואל ולכן מיסתפו מאליעזר עבד אברהם ונישם לפניו לאכל ויאמר לא אכל עד אם דברתי דברי ויאמר דבר, ויאמר עבד אברהם אנכי (בראשית כד. לג-לד).

בתרגום יונתן בן עוזיאל וסדרו קומיה למכול תבשילה דביה סמא דקטול וארגיש ביה ואמר לא איכול עד דאמליל פתגמי ואמר מליל, ואחר שאמר להם שעבד אברהם הוא ויספר להם את כל המוצאות אותו כגון שבאותו יום יצא ובאותו יום בא וכו' עד שטרם כלה לדבר אל ליבו וה' הזמין לו את רבקה, אז ויען לבן ובתואל ויאמרו מה יצא הדבר לא נוכל

וברש"י בדרך, דרך המזומן דרך הישר, באותו דרך שהייתי צריך, וכן כל בי"ת ולמ"ד וה"א המשמשים בראש התיבה ונקודים בפת"ח מדברים בדבר הפשוט שנזכר כבר במקום אחר או שהוא מבורר וניכר באיזו הוא מדבר, ע"כ. וזה מה שבשער הכוונות להאר"י (דרוש א' מדרושי עלינו לשבח וטסח התפילה) לאל ברוך נעימות יתנו צריך לומר הלמד בקמ"ץ, ר"ל לאל הידוע שהוא ברוך, יתנו לו נעימות, ואם

תְּבָרַכְךָ נַפְשִׁי וְעֵשָׂה לִי מְטַעְמִים וְאֶכְלֶה
 וְאֶבְרַכְכָּה לְפָנַי ה' וְאֵעֲשֶׂה אִתָּם מְטַעְמִים
 וגו' בְּעֵבֶר אֲשֶׁר יְבָרַכְךָ וגו' (בראשית כד. ד-ז)
 ט-י) בדברינו שם ד"ה ואפשר גם לפי זה.

אחרי בלותי היתה לי עדנה בלשון תמיחה,
 ואדוני זקן בניחותא כי הזקן מוליד

וְתִלְדַּד שָׂרָה אִשְׁתִּי אֲדַנִּי בֶן לְאֲדֹנָי אַחֲרָי
 זְקֻנְתָּה וַיִּתֶּן לִּי אֵת כָּל אֲשֶׁר לִּי
 (בראשית כד. לו).

אחרי זקנתה ולא בזקנתה, כי ילדה את
 יצחק אחרי זקנתה שנעשית צעירה כמו
 שנאמר וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרָי
 בְּלַתִּי הִיְתָה לִּי עֲדָנָה (בראשית יח. יב). ואולי
 זהו שנאמר ותצחק שרה בקרבה לאמר
 אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן,
 כי צחקה רק על אחרי בלותי היתה לי
 עדנה (בתמיהה), אבל ואדוני זקן בניחותא כי
 הזקן מוליד. כן מצינו באברהם כשהיה
 זקן מאד וַיִּקַּח אִשָּׁה וַיִּשְׁמָה קְטוֹרָה וַתִּלְדַּד
 לוֹ אֵת זִמְרָן וְאֵת יֶקֶשׁ וְאֵת יֶקֶשׁ וגו' (בראשית כה. א-ב)
 ואברהם היה אז בן ק"מ שנים, שהרי
 בְּשִׁינְצֻחֶךָ בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לְחַי רֵאִי (בראשית
 כד. סב) פי' רש"י שהלך להביא את הגר
 לאברהם שישאנה ותלד לו את זמרן
 ואת יקשן וכו', וכשבא מבוא באר לחי
 ראי היה זה לקראת אליעזר ששב מחרן
 כמו שנאמר בפסוק הקודם וַתִּקַּם רִבְקָה
 וַנְעַרְתֶּיהָ וַתִּרְפָּבְנָה עַל הַגְּמֵלִים וַתִּלְכְּנָה
 אַחֲרָי הָאִישׁ (בראשית כד. סא) הוא אליעזר
 ואז יצחק בא מבוא באר לחי ראי ויצא
 לְשׁוּחַ בְּשָׂדֶה וַיִּבְאֶה הָאֱהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ
 וַיִּקַּח אֵת רִבְקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה (בראשית

דָּבָר אֱלִיךָ רַע אוֹ טוֹב (בראשית כד. ג). לא
 נוכל דבר אליך רע או טוב יתבאר יפה
 לפי שעל דברי יעקב לעשו בפסוק אִם
 נָא מִצְּאֹתַי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלִקְחֹת מִנְּחֹתַי מִיָּדִי
 כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פְּנֵיךָ כְּרֹאת פְּנֵי אֱלֹהִים
 וַתִּרְצַנִּי (בראשית לג. י) אמר רבי לוי במסכת
 סוטה (מא ע"ב) כראות פני אלהים ותרצני,
 משל של יעקב ועשו למה הדבר דומה
 לאדם שזימן את חבריו והכיר בו שמבקש
 להורגו, אמר לו טעם תבשיל זה שאני
 טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך,
 אמר ידע ליה מלכא מיסתפי ולא קטיל
 ליה, והנמשל הוא ביעקב שאמר לעשו
 כראות פני אלהים כדי לאיים עליו ולהודיעו
 שהוא רגיל לראות מלאכים. כמו כן
 אפשר כאן באליעזר דסדרו קומיה למיכול
 תבשילה דביה סמא דקטול, וכיון
 דארגיש ביה, אז כדי לאיים עליהם אמר
 לא אוכל עד אם דיברתי דברי וסיפר
 להם שבהיותו עבד אברהם הרגיל בבית
 המלך מלכו של עולם נעשו לו כל הניסים
 האלה, ולכן אמרו כיון דידע ליה מלכא
 מלכו של עולם וממנו כביכול יתברך
 שמו יצא הדבר מסתפי מאליעזר עבד
 אברהם ויאמרו לא נוכל דבר אליך רע
 או טוב להזיקך וניצול מהם.

עוד אעתיקה בכאן לשון בעל הטורים,
 ואמר לא אוכל עד אם דיברתי דברי כי
 עבד אברהם אנכי, נהגתי בביתו שלא
 לאכול עד שאדבר דברי ברכת נטילת
 ידים ברכת המוציא ובוזה חשב כי ינצל
 שכוס של ברכה לטובה מצטרף וכו'.
 ובדברי בעל הטורים עיין מה שכתבנו על
 הפסוקים וְעֵשָׂה לִי מְטַעְמִים וגו' בְּעֵבֶר

כד. סא) וַיְהִי יֶצֶק בֵּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת רַבֶּקָּה לִוְיָאֵשֶׁת (בראשית כה. כ), נמצא שבאותו זמן היה אברהם בן ק"מ שנה ויקח את קטורה ותלד לו וגו'.

ומה שעל הפסוק למה זה צַחֲקָה שָׂרָה לְאמֹר הֲאֵף אֲמַנָּם אֵלֶּךָ וְאֲנִי זָקְנָתִי (בראשית יח. ג) פ"י רש"י שינה הכתוב מפני השלום שהרי היא אמרה ואדוני זקן, ממילא מתיישב ששינה הכתוב מפני השלום, שהרי כשאמרה ואדוני זקן לא נתכוונה לכך ששוב אי אפשר שיהיו לו בנים, ולכן אין זה שקר ושינה הכתוב וכו'.

יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים וְאָבֹא הַיּוֹם אֵל הַעֵינָן וְאָמַר ה' אֱלֹהֵי אֲדֹנָי אֲבֹרְהֶם אִם יִשְׁפֹּךְ נָא מִצְּלִיחַ דְּרַבִּי אֲשֶׁר אֲנֹכִי הֵלֶךְ עִלְיָהּ (בראשית כד. מב).

ברש"י ואבוא היום בא"ד אמר רבי אחא יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא ניתנו אלא ברמיזה. דברי רש"י הן מהמדרש (בראשית רבה פרשה ס. ח), אָמַר רַבִּי אַחָא יִפָּה שִׁיחַתָּן שֶׁל עֲבָדֵי בְּתֵי אֲבוֹת מִתּוֹרַתָּן שֶׁל בְּנִים, פְּרִשְׁתּוֹ שֶׁל אֱלִיעֶזֶר שָׁנִים וְשִׁלְשָׁה דָּפִים הוּא אוֹמְרָה וְשׁוֹנָה וְשִׁרְץ מְגוּפֵי תוֹרָה וְאִין דְּמוֹ מְטֵמָא כְּבִשְׂרוֹ אֲלָא מְרַבּוּי הַמְּקָרָא. ובמסכת ראש השנה (טו ע"ב) ומגילה (יח ע"א) לא הוּוּ יַדְעֵי רַבֵּנָן מַאי סִירוּגִין שְׁמַעוּהָ לְאַמְתָּא דְּבִי רַבִּי דְקָאמְרָה לְהוּ לְרַבֵּנָן דְּהוּי עֵילֵי פִסְקֵי פִסְקֵי לְבֵי רַבִּי עַד מַתִּי אַתֶּם נַכְנִסִין

סירוגין סירוגין, לא הוּוּ יַדְעֵי רַבֵּנָן מַאי חְלוּגְלוּגוֹת שְׁמַעוּהָ לְאַמְתָּא דְּבִי רַבִּי דְאָמְרָה לִיָּה לְהֵוּא גְבְרָא דְהוּוּ קָא מְבַדֵּר פְּרַפְחִינִי עַד מַתִּי אַתָּה מְפִזֵּר חְלוּגְלוּגֵךְ, לֹא הוּוּ יַדְעֵי רַבֵּנָן מַאי סְלִסְלָה וְתִרְוּמָמְךָ (משלי ד. ח) שְׁמַעוּהָ לְאַמְתָּא דְּבִי רַבִּי דְהוּוֹת אָמְרָה לְהֵוּא גְבְרָא דְהוּוּ מִהַפֵּךְ בְּמִזִּיָּה עַד מַתִּי אַתָּה מְסַלֵּל בְּשַׁעְרֵךְ, לֹא הוּוּ יַדְעֵי רַבֵּנָן מַאי וְטַאטְאָתִיָּה בְּמִטְאָטָא הַשְׂמִד (ישעיה יד. כג) שְׁמַעוּהָ לְאַמְתָּא דְּבִי רַבִּי דְהוּוֹת אָמְרָה לְחִבְרַתָּה שְׁקוּלֵי טַאטְיָתָא וְטַאטְיָ בֵּיתָא. הֲרֵי בְעוֹבְדוֹת אֱלוֹ רַאִינוּ שְׁתוֹרַתָּן שֶׁל בְּנִים בְּנִיךְ אֱלוֹ תִלְמִידֵיךְ (רמב"ם פרק א' מהלכות תלמוד תורה הלכה ב, וי"ד פרק א' מהלכות תלמוד תורה סעיף ח) תִּלְמִידֵי רַבִּינוּ הַקְדוּשׁ נִלְמַדְתָּ מִשִּׁיחַת אַמְתָּא דְּבִי רַבִּי.

גם אפשר לומר במאמר יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים לא ששיחת עבדי אבות הוא יפה יותר מתורת בנים שהרי אין לך כעסק התורה החשוב מאד במעלה ואמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן (עבודה זרה יח ע"ב ויש ע"א) אֲשֶׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הֵלֶךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים (תהלים א. א) זה אברהם אבינו שלא הלך בעצת אנשי דור הפלגה וכו' ושם נאמר כי אם בתורת ה' חִפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה (תהלים א. א) הרי חשיבות גדולה מאד לתורה. אלא אפשר פירוש יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים, היינו מה שיפה שיחת עבדי אבות, הוא נלמד מתורתן של בנים העוסקים בתורה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא גם משיחת עבדי אבות, כגון מה שבספר חסידים (סימן תקלא הביאו המג"א

בדיני בציעת הפת א"ח סימן קסו סעיף ו) לענין צמאון אדם ובהמה שיתנו לאדם תחילה ואחר כך לבהמה דכתיב ותאמר אליו גם אתה שתה וגם לגמליך אשקה ואשת וגם הגמלים השקתה, הבאנו לקמן על הפסוקים וְאָבָא הַיּוֹם אֶל הָעֵין וְאָמַר וְגו' וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת וְכִדָּה עַל שְׂכֵמָה וְגו' וְתֹאמַר שְׂתֵה וְגַם גְּמֻלֶיךָ אֲשָׁקָה (בראשית כד. מב-מח) עיין שם, וכן מה שבהמשך המדרש ומים לרחץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו (בראשית כד. לב) אָמַר רַבִּי אֶחָא יָפָה רַחֲצֵת רַגְלֵי עַבְדֵי בְּתֵי אֲבוֹת מִתּוֹרְתָן שֶׁל בָּנִים, שֶׁאֶפְלוּ רַחֲצֵת רַגְלֵים צָרִיךְ לְכַתֵּב, וְהַשְׂרֵץ מְגוּפֵי תוֹרָה וְאֵין דָּמוֹ מִטְּמֵא כְּבִשְׂרוֹ אֵלָּא מִרְבוּי הַמְקָרָא.

אליעזר התפלל שהסימן שהנערה אכן מיועדת ליצחק יהיה שהיא תתנהג על פי הלכה

וְאָבָא הַיּוֹם אֶל הָעֵין וְאָמַר ה' אֱלֹהֵי אֲדֹנָי אֲבָרְחֶם אִם יִשָּׁף נָא מִנְעֻלֶיךָ דְרַבִּי אֲשֶׁר אָנֹכִי הֹלֵךְ עִלְיָהּ, הִנֵּה אָנֹכִי נֹצֵב עַל עֵין הַמַּיִם וְהִיא הַעֲלָמָה הַיְצֵאתָ לְשֹׂאֵב וְאֲמַרְתִּי אֵלֶיךָ הַשְׂקִינִי נָא מִעַט מַיִם מִכַּדָּהּ, וְאֲמַרְתָּ אֵלַי גַּם אַתָּה שְׂתֵה וְגַם לְגְמֻלֶיךָ אֲשֹׂאֵב הוּא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הִכִּיתָ ה' לְבֶן אֲדֹנָי, אֲנִי טָרִם אֲכַלָּה לְדַבֵּר אֶל לְבִי וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת וְכִדָּה עַל שְׂכֵמָה וְתִרְדַּד הָעֵינָה וְתִשָּׂאֵב וְאָמַר אֵלֶיךָ הַשְׂקִינִי נָא, וְתִמְחַר וְתִוָּרַד כִּדָּה מִעֲלֵיךָ וְתֹאמַר שְׂתֵה וְגַם גְּמֻלֶיךָ אֲשָׁקָה וְאֲשֵׁת וְגַם הַגְּמֻלִים הַשְּׁקֵתָה (בראשית כד. מב-מג-מד-מה-מו).

בספר חסידים (סימן תקלא הביאו המג"א בדיני בציעת הפת א"ח סימן קסו סעיף ו) לענין צמאון אדם ובהמה יתנו לאדם תחילה ואחר כך

לבהמה דכתיב ותאמר אליו גם אתה שתה וגם לגמליך אשקה ואשת וגם הגמלים השקתה. הנה דבר פלא הוא שלומדים הלכה למעשה מאיך שנהגה רבקה שבאותה שעה היתה בת ג' שנים בלבד ואז חייה וגידולה וחינוכה בבית בתואל ולבן בית של עבודה זרה. והנראה פשוט שהפסוק שהביא ספר חסידים הוא מדברי אליעזר שסיפר בבית בתואל עובדא על עין המים היכי הוה, ושתה וגם לגמליך אשקה, זה היה בתפילתו של אליעזר הַקָּרָה נָא לְפָנַי הַיּוֹם וְגו' הִנֵּה אָנֹכִי נֹצֵב עַל עֵין הַמַּיִם וְגו' וְהִיא הַנְּעִרָה אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיךָ הַטִּי נָא כַּדָּהּ וְאֲשֵׁתָהּ וְאֲמַרְתָּ שְׂתֵה וְגַם גְּמֻלֶיךָ אֲשָׁקָה אַתָּה הַכַּחַת לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק וְגו' (בראשית כד. יב-יג-יד), כלומר שאליעזר התפלל וביקש לפי שאותה נערה המיועדת ליצחק צריכה לנהוג על פי הלכה, וממילא תפילתו היתה שהאות אם אותה נערה היא המיועדת יהיה אם כשאני אליעזר אבקש ממנה מים כסדר שעל פי הלכה שתחילה תשקה לי ואחר כך לגמלים ואכן היא תשיב כזאת, אותה הוכחת ליצחק. ומה שרבקה עשתה כן, זה לפי שאכן שמע ה' את תפילת אליעזר כמו שנאמר וַיְהִי הוּא טָרִם כָּלָה לְדַבֵּר וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת וְגו' וְכִדָּה עַל שְׂכֵמָה וְתֹאמַר שְׂתֵה וְגו' וְתִכַּל לְהַשְׁקֵתוֹ וְתֹאמַר גַּם לְגְמֻלֶיךָ אֲשֹׂאֵב (בראשית כד. ט-יח-ט), כלומר שהדין שבשתיה אדם קודם לבהמה לא נלמד ממה שכך עשתה רבקה, אלא מתפילת אליעזר שביקש שהסימן לנערה המיועדת יהיה שאכן היא תשיב כן, כי

אליעזר היה יודע את ההלכה כי כן ראה בבית אברהם אדונו, וה' קיבל תפילתו ועשה שאכן כך אמרה רבקה.

ימין ושמאל צפון ודרום

וְעֵתָהּ אִם יִשְׁכַּם עֵשָׂיִם הַסֵּד וְאַמַּת אֶת אֲדֹנָי הַגִּידוּ לִי וְאִם לֹא הַגִּידוּ לִי וְאַפְנֶה עַל יָמִין אוֹ עַל שְׂמֹאל (בראשית כד. מט).

ברש"י על ימין מבנות ישמעאל, על שמאל מבנות לוט שהיה יושב לשמאלו של אברהם. הנה צד צפון הוא הצד הנגדי לצד ימין וכן מפורש צפון וימין אֶתְּהַ בְּרֵאֲתָם (תהלים פט. יג), ובתרגום יונתן בן עוזיאל מפרש ואם לא הגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל וְאִין לֹא תִנּוּ לִי וְאִפְנִי עַל דְּרוֹמָא אוֹ עַל צְפוֹנָא, הרי שישמעאל בימין ולוט בשמאל.

וזה גם שברש"י על הפסוק וְאָבִיו קָרָא לוֹ בְּנֵימִין (בראשית לה. יח) לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהיא בנגב כשאדם בא מארס נהרים כמו שנאמר בְּנֵגֶב בְּאֶרֶץ בְּנֵעַן (במדבר לג. מ) הַלֹּדֶף וְנִסְעַת הַנֶּגֶב (בראשית יב. ט), הרי שיעקב אבינו קרא ימין לבנו הנולד בארץ כנען שהיא לדרומה של ארס נהרים.

מארצות קבעם ממזרח וממערב מצפון ומים ואדהכי בפסוק וּמֵאַרְצוֹת קִבְּצָם מִמְּזָרְח וּמִמְּעֵרֵב מִצְפוֹן וּמִיָּם (תהלים קז. ג) שכפל צד מערב וצד ים שהם אחד ואילו צד דרום לא הזכיר כלל, הנה על הגמרא במסכת ברכות (נד ע"ב) אמר רב יהודה אמר רב ארבעה צריכינן להודות ביאר המהרש"א

בח"א שמארצות קבעם היינו מד' גלויות ד' מלכויות, ממזרח הוא מלכות מדי שהיא במזרחה של ארץ ישראל, מצפון הוא מלכות בבל שבצפונה של ארץ ישראל, ממערב ומים הן מלכויות יוון ורומי שהם במערבו של ארץ ישראל ולכך נקט מערב ב' פעמים ולא נקט כלל רוח דרום שאין באותו רוח מד' מלכויות. ואילו האבן עזרא (תהלים קז. ג) פ"י שהזכיר מזרח ומערב כי כן הישוב מן הקצה אל הקצה ומה שהזכיר מצפון כי שם כל הישוב, ולא הזכיר דרום בעבור שם חום השמש ואין שם ישוב בראיות גמורות, ומים היינו יורדי הים כי היורד בים הוא אחד מהארבעה האמורים החייבים להודות.

והאמת נראה שגם המהרש"א מסכים עם דעת האבן עזרא. שבתחילת מסכת ברכות (ד' ע"א) כך אמר דוד לפני הקב"ה ריבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד ג' שעות ואני חֲצוֹת לַיְלָה אֶקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ (תהלים קיט. סב), ושם במהרש"א ד"ה ומי אמר דוד, ונקט מלכי מזרח ומערב וכו' וכן בכמה מקומות נקט הכי לפי שישוב העולם כולו מקצה מזרח עד קצה מערב, אבל בקצה דרום ובקצה צפון אין שם ישוב מפני הקור והחום כמ"ש התוכנינים, עכ"ל. הרי ממש כדברי האבן עזרא. וכעין זה בדאמר רבי יוחנן (ברכות נא ע"א) כל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר וּמְלֵא בְּרִכַּת ה' יָם וְדָרוֹם יִרְשָׁה (דברים לג. כג) כתב המהרש"א אשר ים היינו עד הים שאין משם עוד ישוב עולם וכן עד דרום שגם משם אין עוד ישוב

מחמת חוס גדול כמ"ש התוכניים, והיינו שנותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה.

ואדהכי יתפרש יפה הזמר אגיל ואשמח בלבבי הנאמר במוצאי שבת שמדבר מיום ה' הגדול והנורא (מלאכי ג. כג). וְדִים מְלִכֵי אֲדָמָה יִטוּר נְפִישׁ וְקִדְמָה מְשָׁמַע וְדוּמָה נוֹסוּ נְגִבָה וְיִמָּה, אֲשֶׁר אֶתְכֶם יְבָרִיחַ אֱלֹהֵינוּ הַנְּבִיא וּמְלִךְ הַמְּשִׁיחַ. אותם מלכי אדמה יטור נפיש וקדמה משמע ודומה נוסו נגבה וימה בדוקא, כי נגבה וימה הן אותן צדדים שאין משם עוד ישוב עולם וכנ"ל בדברי האבן עזרא והמהרש"א.

מארצות קבעם ממזרח ממערב ומצפון שהם גשמיות עולם הזה כדי להגיעם אל הדרום הרוחני הנצחי עוד נראה לבאר מה שלא נזכר דרום בפסוק מארצות קבעם ממזרח וממערב מצפון ומים, לפי שעל הפסוק הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סבב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח (קהלת א. ו) כתב במלוא העומר למהרא"ל צינץ שעולם הבא מכונה בשם דרום שהוא דרך ימין ורומז לאושר עולם הבא כמו שכתוב אךך ימים בימינה בשמאלה עֶשֶׂר וְכָבוֹד (משלי ג. טו), כִּי בְּיָהּ ה' צוּר עוֹלָמִים (ישעיה כו. ד) עולם הבא נברא ביו"ד שהוא לימין י"ה ועולם הזה בשמאל נגד ה"א של י"ה, וצפון הוא שמאל רומז לתענוגי והנאות גשמיים של עולם הזה ונרמז שולחן בצפון ומנורה בדרום כי השולחן נרמז לענייני עולם הזה ומנורה לעולם הנצחי שהוא שפע שמן משחת קודש שרומז לחכמה, והנה הצדיק כל הנאות העולם הוא לתכלית עולם הבא

לתת כח לגוף לעבוד את ה', וסיבוב ייקרא מי שנוטה מהדרך הישרה, ובזה יובן הולך אל דרום שתכלית מעשה צדיקים לטוב עולם הבא הנקרא דרום, וסובב אל צפון כי בעולם הזה מה שנהנה מן העולם השפל נקרא סיבוב מימין לשמאל, ואולם מאחר שכוונתו לשמים אז גם בסביבתו מעלה עצמו למעלה עליונה ועל סביבותיו שב הרוח, על אותן סיבובים הנקראים נטייה מן הדרך, על אותן עניינים שב הרוח למדרגה עליונה ממקור קדוש אשר חוצב משם בעולם הבא, ע"כ. ממילא לעניינינו מארצות קבעם מכל הארצות ומכל הצדדים ומכל הגלויות והכל למטרה אחת נצחיית להביאם אל הדרום שהוא עולם הבא, ולכן לא שייך לומר שקבעם מדרום כיון שהדרום הוא היעד והמטרה אשר אל הדרום הנצחי יקבעם.

עוד בענין ימין ושמאל עיין מה שכתבנו על הפסוק וַיֵּצֵא לָהֶם מִשֶּׁה וְגו' אִם יַעֲבְדוּ בְּנֵי גֵד וּבְנֵי רְאוּבֵן אֶתְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן וְגו' (במדבר לב. כח-כט).

אם ישכם עושים חסד ואמת
שלא על מנת לקבל תשלום גמול
וְעַתָּה אִם יִשְׁכֶּם עֹשִׂים חֶסֶד וְאֱמֶת אֶת
אֲדֹנָי הַגִּידוּ לִי (בראשית כד. מט).

על הפסוק וַיִּקְרָא לְבָנָו לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ וְגו' וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאֱמֶת אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם (בראשית מז. כט) פ"י רש"י חסד שעושים עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול.

ממילא גם כאן אמר להם אליעזר אם ישכם עושים חסד ואמת עם אדוני ליתן את רבקה ליצחק מבלי לצפות לתשלוש גמול כלשהו, עם כל זאת ודאי שבעשותם את החסד ואמת שנתנו את רבקה הרוויחו הרבה מעצם הענין שיצחק לקח את בתם לו לאשה וזכו לחסד שבתם ואחותם היתה מארבע אימהות של כנסת ישראל.

מודים על בשורה טובה

הִנֵּה רַבֵּקָה לְפָנֶיךָ קַח וְלֵךְ וְתַחֲוֵי אִשָּׁה
לְבֶן אֲדֹנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה', וַיְהִי כַּאֲשֶׁר
שָׁמַע עֶבֶד אֲבִרְהָם אֶת דְּבָרֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲוֶה
אֶרְצָה לָהֶם (בראשית כד. נא-נב).

ברש"י וישתחו ארצה, מכאן שמודים על בשורה טובה. כי זו כבר השתחוויה שניה שלו אחר שכבר מתחילה על עין המים כשראה שהמציא לו הקב"ה את רבקה נאמר וַיִּקַּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם (בראשית כד. כו), לכן מה שכעת השתחווה שוב, היה זה על הבשורה טובה שבשרוהו הנה רבקה לפניך קח ולך וגו'.

ושורר במשכיל לדוד שבשלמא לעיל וַיִּקַּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ ה' וגו' נְחֲנִי ה' בֵּית אֲחֵי אֲדֹנָי (בראשית כד. כו-כו) ניחא שהשתחווה מרוב שמחתו שהקב"ה הנחהו בדרך אמת ולכך אמר ברוך וכו', אבל בכאן אמאי לא כתיב נמי מה שאמר, לכך מפרש דקא משמע לן דהשתחוויה זו לאו משמחתו עשאה שהוא דבר פרטי, אלא דינא הכי שמודים על בשורות טובות, ולכך כתבה קרא סתם שצריך השתחוויה.

ממילא גם כאן אמר להם אליעזר אם ישכם עושים חסד ואמת הוא חסד לשמו ולא בשביל להרויח משהו, כי די להם שרבקה בתם ואחותם משתדכת עם בית קדוש של אברהם ושרה. עוד עיין במשכיל לדוד על הפסוק שם (בראשית מז. כט).

ובחסד שעושיין עם המתים, אף שאין מצפה לתשלוש גמול אך ודאי ישתכר מעידית וְאִשְׁרֵי מִשְׁכִּיל אֶל דָּל בְּיוֹם רָעָה יִמְלֻטְהוּ ה' (תהלים מא. ב), אשרי האיש המשכיל לעשות בשביל ולזכות המת שנעשה דל מן המצוות, שעושה לזכותו בצדקה או בכל עשייה טובה, ואותו משכיל החי אל ידאג למה זכות עשיותיו יעברו לזולתו המת, כי המשכיל בשביל הדל ועושה עבורו ולטובת נשמתו, הרי ביום רעה שיבוא עת פקודתו עצמו אז ימלטהו ה'. כן ראינו ביוסף כשעשה חסד ואמת עם אביו להעלותו לארץ כנען נשתלם לבסוף מעידית ומשלם וכדתנן (סוטה ט"ז ע"ב) יוֹסֵף זָכָה לְקַבֵּר אֶת אָבִיו וְאִין בְּאֶחָיו גְּדוּל מְמִנּוֹ וְכוּ' מִי לָנוּ גְּדוּל מִיוֹסֵף שְׁלֵא נִתְעַסַּק בּוֹ אֲלֵא מִשָּׂה, ובהמשך הגמרא (סוטה יג ע"א) באותה שעה נודעו ארונו של יוסף נטלו משה והביאו אצלו וכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו שני ארונות הללו אחד של מת ואחד של שכינה מהלכין זה עם זה, ועוד בהמשך (סוטה כ" ע"ב) ולא טמא מת בלבד אמרו שמותר ליכנס למחנה לוייה אלא אפילו מת עצמו שנאמר וַיִּקַּח מִשָּׂה אֶת עֲצָמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ (שמות יג. ט) עימו במחיצתו, ולכל זה זכה יוסף בזכות חסד שעשה עם המת מבלי לצפות לתשלוש גמול.

עיטור שוקי ירושלים בפירות עד מהלך
יום אחד שעדיין הן טריים ויפים
**וַיִּזְצַא הָעֶבֶד כְּלֵי כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב וּבְגָדִים
וַיִּתֵּן לְרַבֵּקָה וּבְמִגְדָּנָתָהּ נֶתֶן לְאַחֵיהָ וּלְאִמָּהָ**
(בראשית כד. ג).

ברש"י ומגדנות לשון מגדים, שהביא עימו מיני פירות של ארץ ישראל. וברש"י על הפסוק וַאֲבֵא הַיּוֹם אֶל הָעֵינָן (בראשית כד. מב) היום יצאתי והיום באתי, מכאן שקפצה לו הארץ. וכעת מתיישב יפה במגד ומתקן, לפי שאמרו (ראש השנה לא ע"ב וביצה ה' ע"א) כרם רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום לכל צד וכו' ואמר עולא ואיתימא רבה בר עולא אמר רבי יוחנן מה טעם, כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות. עיטור שוקי ירושלים הוא בפירות משובחים וטריים דוקא, כי פירות המובאים ממרחק יותר ממהלך יום אחד אינם טריים ומשובחים כל כך שיהיו נחשבים עטרה, ופירות טריים לעשותן עטרה לשוקי ירושלים הן בהכרח עד מהלך יום אחד לא יותר. ממילא אחר שלאליעזר קפצה הארץ שהיום יצא והיום בא, הרי פירות ארץ ישראל שהביא עימו היו מעוטרים, וזהו שפי' רש"י מגדנות שהביא עימו מיני פירות של ארץ ישראל.

ושו"ר במהרי"ל דיסקין זה לשונו, פי' רש"י פירות של ארץ ישראל, כוונתו דהוא אמר להם ואבוא היום שהיה לו קפיצת הדרך כפירוש רש"י שם, ולזה הראה להם הפירות שהם ניכרים שהם מהיום טובים ויפים.

ומה שפירות טריים לעשותן עטרה לשוקי ירושלים הן בהכרח עד מהלך יום אחד

ולא יותר, הנה רמז בפסוק צִאֲיָנָה וּרְאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בְּמִלֶּךְ שְׁלֹמֹה בְּעֵטְרָה שְׁעֵטְרָה לוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שְׂמֻחַת לְבָבוֹ (שיר השירים ג. יא), העטרה הוא דוקא ביומו ביום חתונתו וביום שמחת לבו. ולפי זה גם אפשר לומר פירוש בעטרה שעטרה לו אמו הוא יום חתונתו ויום שמחת לבו, שאותו יום עצמו הוא העטרה. גם בזמר לכה דודי יש עטרה שהיא ליום אחד, בְּאֵי בְּשָׁלוֹם עֵטְרַת בְּעֵלָה, אותה עטרת בעלה שאנו מזמינים היא ליום אחד שהוא יום השבת קודש.

עטרת בפירות ועטרת בירושלים
ובתפילת טל טל צוה שְׁנָה טוֹבָה
וּמְעוֹטְרָתָהּ, פְּרֵי הָאָרֶץ לְגֵאוֹן וּלְתַפְאֲרָתָהּ,
עֵיר כְּסָפָה נֹתְרָתָהּ, שִׁימָה בְּיַדְךָ עֵטְרָתָהּ.
וכיון שפירוש המילות טל צוה שנה טובה ומעוטרת בפירות וכבהמשך התפילה פרי הארץ לגאון ולתפארת, עיר ירושלים שהיא כסוכה נותרת בודדה אחר לקיטת הפירות, שימה את ירושלים בידך עטרת כמו שנאמר וְהִיִּית עֵטְרַת תַּפְאֲרַת בְּיַד ה' (ישעיה סב. ג), הרי עטרת בפירות ועטרת בירושלים, עטרת בפירות טל צוה שנה טובה ומעוטרת בפירות, עטרת בירושלים שימה את ירושלים בידך עטרת, ושפיר שייך הטעם כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות להיות מין במינו לחבר עטרת בעטרת.

גם אפשר מה שעיר כסוכה נותרת קאי על ירושלים עיר הקודש, זה לפי שנאמר אֶל תִּרְאוּנִי שְׂאֲנִי שְׁחַרְחָרְתָּ שִׁשְׁפַּתְנִי הַשֶּׁמֶשׁ בְּנֵי אֲמִי נִחְרוּ בִּי שְׁמֵנִי נִטְרָה אֶת

וכברמב"ן על הפסוק ממגד שמים מטל (דברים לג. יג) בא"ד זה לשונו ויתכן שהפירות ייקראו מגדים וכו', ע"כ. אך כשמדבר ממתנות של פירות קורא אותן מגדנות והוא מב' תיבות, מתנות מגדים. ואכן בתרגום יונתן בן עוזיאל ומגדנות ודורז'נין, הרי שענין מגדנות הוא מתנה, כן מרש"י על הפסוק והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה מלבד אשר נתן לה כד המלך שלמה (מלכים א' יג) ושם ברש"י מלבד אשר נתן לה מתנות ומגדנות המצויין כאן ואינם מצויין במקומה. וברש"י מסכת כתובות (עג ע"ב) סבלונות, מגדנות שהחתן שולח לארוסתו. וברבינו עובדיה מברטנורא (בבא בתרא פרק ט' משנה ה) השולח סבלונות לבית חמיו, מנהג חתנים למחרת הקידושין שולחין לבית הארוסה תכשיטים ומיני מגדנות וכדי יין וכדי שמן וכו'. הרי שמגדנות עניינו הניתן במתנות, ומסתמא מתנות של מגדים שהן פירות מתוקים.

אמנם בפסוקים וכל סביבתיהם חזקו בידיהם בכלי כסף בזהב ברכוש ובבמה ובמגדנות (עזרא א. ו) ורבים מביאים מנחה לה' לירושלם ומגדנות ליחזקיהו (דברי הימים ב' לב. כג) כתב במצודת ציון זה לשונו, במגדנות המילה ההיא יורה על דבר המעולה בין בפירות בין במלבושים בין בכלים.

ובאבן עזרא כאן ב' פירושים וזה לשונו, ומגדנות מגזירת מגדים, או פירוש מלבושים נכבדים ויהיה הנ"ן שורש כמו מטפחות. לפירוש הב' של האבן עזרא

הכרמים פרמי שלי לא נטרתי (שיר השירים א. ו) וברש"י אל תדאוני לבזיון שאני שחרחרת, לפי שאין שחרותי וכיעורי ממעי אמי אלא על ידי שזיפת השמש ונוח להתלבן כשיעמוד בצל, בני אמי הם בני מצרים שגדלתי בהם ועלו עמי בערב רב הם ניחרו בי בהסתם ופתויים עד ששמוני נוטרה את הכרמים ושם שזפתני השמש והושחרתי כלומר נתנוני ע"א אחרים, וכרמי שהיה שלי מאבותי לא נטרתי, ע"כ, ומהו כרמי שלי מאבותי, הרי ודאי שזוהי ירושלים עיר כסוכה נותרת, שהרי פרם היה לשלמה בבעל המון נתן את הפרם לנטרים איש יבא בפריו אלף כסף (שיר השירים ת. יא), וברש"י כרם היה לשלמה זו כנסת ישראל, בבעל המון בירושלים, נתן את הכרם לנוטרים ליד אדונים קשים בבל מדי יון ואדום וכו'. ממילא הכל מתיישב יפה, עיר ירושלים שהיא כרמי שלי לא נטרתי בהיות נתן את הכרם לנוטרים, כסוכה נותרת כלומר וירושלים נותרת על ידינו כסוכה הנותרת על ידי השומר. ונזכה לירושלים הבנויה במהרה בימינו.

מגדנות כלומר מתנות מגדים

ויוצא העטף פלי כסף וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה ובמגדנות נתן לאחיה ולאמה (בראשית כד. נג).

ברש"י ומגדנות לשון מגדים, שהביא עימו מיני פירות של ארץ ישראל. מרש"י משמע שתיבת מגדנות נתלה במגדים, ונראה שמגדים הן הפירות המתוקים

כלומר מגדן כמו מטפח ואין זה מלשון מגד דהיינו פרי מתוק.

כשנפרדו לבן ואמו מרבקה אמרו לה שכיון שהיא חולכת ונשאת לצדיק שוב אין להם עימה ויברכו את רבקה ויאמרו לה אהתנו את הוי אלפי רבקה וגו' (בראשית כד. ס).

בתרגום יונתן בן עוזיאל וברכו ית רבקה ויאמרו לה עד בדין הוית אהתן וכדון את אזלא ומתנסבא לצדיקא, יהי רעוא דמיניך יפקון אלפיך דריבון וכו'. מלשון התרגום יונתן משמע שכך הוא הפירוש, עד עתה היית אחותנו לא כן עתה משאת חולכת ונשאת לצדיק שאז כבר אינך אחותנו. כי הם ברשעתם לא רצו חתן וגיס אברך כולל בן תורה שיכניס לביתם תורה טהרה וקדושה ולכן אמרו כן.

ואודות ברכת לבן יהי רעוא דמיניך יפקון אלפיך דריבון, הנה איתא במדרש (בראשית רבה פרשה ס. יג) רבי ברכיה ורבי לוי בשם רבי חמא בר חנינה מפני מה לא נפקדה רבקה עד שנתפלל עליה יצחק, שלא יהיו עובדי פוכבים אומרים תפלתנו עשתה פרות אלא ויעתר יצחק לה לנכח אשתו (בראשית כה. כא). וכעת מדברי התרגום יונתן כאן מובן ונראה מפורש שברכת לבן לא היתה אמיתית וכנ"ל.

וכיון שרוב בנים דומים לאחי האם וכדאמר רבא (בבא בתרא קי ע"א) הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה, ממילא הנה מה טוב ומה נעים אשר בדין את אזלא ומתנסבא לצדיקא ורבקה כבר אינה

אחות לבן ושוב בניה של רבקה לא יהיו דומין ללבן. אמנם כל זה הוא בדרך דרוש, אך זה לשון בעל הטורים על הפסוק ולרבקה אח ושמך לבן (בראשית כד. כט) ולרבקה ב' במסורת, חד הכא וחד ותהיין מורת רוח ליצחק ולרבקה (בראשית כו. לה), ברמז שבשביל שהיה אחיה רשע ילדה עשוי הרשע וזהו ולרבקה אח ושמך לבן ותהיין מורת רוח ליצחק ולרבקה. עוד עיין מה שכתבנו על הפסוק וישכם לבן בבקר וישק לבניו ולבנותיו ויברך אתהם וילך וישב לבן למקומו (בראשית לב. א) והבאנו דברי הספורנו שם.

עילאי בעו מיא תתאי לא בעו מיא ויציא יצחק לשויה בשדה לפנות ערב (בראשית כד. סג).

ואמר שמואל (תענית יב ע"א) כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום לאו שמיה תענית וכו', אימת מקביל ליה רב אמר במנחה (בזמן המנחה ואפילו בשוק אומר הרני מחר בתענית) ושמואל אמר בתפילת המנחה (בסופה אומר הרני מחר בתענית). ואפשר בסימן לדרב ושמואל מענין זמן שאלת גשמים בגולה בגמרא לעיל (תענית י ע"א) חנניה אומר ובגולה (שחוא מקום נמוך ואין צריכים מטר כל כך) עד ששים בתקופה וכו', איבעיא להו יום ששים כלפני ששים ולא מדכרינן או כלאחר ששים ומדכרינן, תא שמע רב אמר יום ששים כלאחר ששים ושמואל אמר יום ששים כלפני ששים אמר רב נחמן בר יצחק וסימנך עילאי בעו מיא תתאי לא בעו מיא, פירוש ארץ ישראל

ולא היה הרצון להראות לו, ואברהם אחר העקידה הלך תחילה אל באר שבע מקום האשל שלו לתת הודאה על נסו ושם שמע במיתת שרה ובא לחברון לסופדה, ומה שרשי שמבאר שבע בא ומה שבמדרש (בראשית רבה פרשה נח. ה) וַיָּבֵא אַבְרָהָם מֵהַיֶּבֶן בָּא מֵהַר הַמִּזְרֵיָה הַכֹּל טַעַם אֶחָד, ומה שאמר הכתוב וַיָּשָׁב אַבְרָהָם בְּבֵּאֵר שְׁבַע (בראשית כב. יט), כי בשוּבו מן העקידה שב אל באר שבע ומשם הלך לקבור את שרה ואחר הקבורה מיד חזר לבאר שבע ונתיישב שם שנים והשלים הכתוב ענין באר שבע כאחד ואחרי כן סיפר בקבורה, ושם בבאר שבע נשא יצחק את רבקה.

ואם מדברי הרמב"ן יוצא שאהלה של שרה קודם הסתלקותה היה בחברון ששם היו אברהם ושרה דרים באותו זמן, אם כן מהו ויביאה יצחק את רבקה האהלה שרה אמו, והלא הוא הביא אותה בבאר שבע.

אך אחר שברמב"ן כאן ויביאה יצחק האהלה שרה אמו שהכתוב יספר בכבוד שנהג יצחק באמו אשר מעת שמתה לא נטו אהלה כי אמרו לא תבוא אשה אחרת אל אהל הגבירה הנכבדת ורק כאשר ראה את רבקה הביאה אל האהל ההוא לכבודה ושם לקחה, ממילא נראה פירוש ויביאה האהלה היינו אותו אהל של שרה שפירק אחר מיתתה כשאברהם עקר דירתו מחברון לבאר שבע, על אותו אהל אשר מעת שמתה שרה לא נטוהו כנ"ל, כעת בבוא רבקה נטו את אותו אהל וזהו ויביאה יצחק האהלה

גבוה וצריכה יותר מים לפי שהן זורמין לעמק, להכי רב שהיה מארץ ישראל אמר שכלאחר ששים היינו שביום הששים כבר שואלין, מה שאין כן שמואל שהיה בבבל הנמוכה ואין צריך שם מים הרבה אמר כלפני ששים ואין שואלין ביום הששים. והנה ביצחק אבינו שלא יצא מארץ ישראל ועליו אמר אברהם אבינו לאליעזר רק את בני לא תישב שמה (בראשית כד. ח) ובזמן המנחה כידוע נאמר בו ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, כן רב שהוא מארץ ישראל אמר במנחה ואפילו בשוק כביצחק אבינו שהיה בשדה, מה שאין כן שמואל שלא היה מארץ ישראל אמר בתפילת המנחה שאינו בשוק אלא בסוף התפילה תוספת ריצוי ותחנונים שאז מקבל עליו התענית.

אחר מיתת שרה נתפרק אהל שרה

אשר בחברון ובבוא רבקה הביאה

יצחק לאהל שרה אשר נטה בבאר שבע

וַיָּבֵאֶהָ יִצְחָק הָאֵהֳלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רַבְקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאֱהָבֶהָ וַיִּנְחָם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ (בראשית כד. טו).

ברשיי על הפסוק וַיָּבֵא אַבְרָהָם לְסֹפֵד לְשָׂרָה (בראשית כג. ב) ויבוא אברהם מבאר שבע, ובמסקנת דברי הרמב"ן שם שבזמן העקדה אברהם ושרה היו דרים בחברון, שם נצטווה על העקדה, ומה שנאמר ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחק (בראשית כב. ד) אף שחברון קרוב לירושלים, זה כי לא נגלה לו הקר חמד אלהים (תהלים סח. י) עד היום השלישי והיה בשני הימים הולך בסביבי ירושלים

בבאר שבע והרי זה אהל שרה, ממילא כל בית בארעא קדישא שבו קיימו מצות ישוב ארץ ישראל הרי ראוי שיהיה לו תקומה במהרה בימינו אמן.

נר שבת באהל שרה

וַיְבָאָהּ יִצְחָק הָאֵהָלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רַבְקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאֱהָבָהּ וַיִּנְחַם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ (בראשית כד. סז).

ברש"י ויביאה האהלה ונעשית דוגמת שרה אמו כלומר והרי היא שרה אמו, שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מערב שבת לערב שבת וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל ומשמתה פסקו וכשבאת רבקה חזרו.

כל זמן ששרה קיימת לא פסקה ברכה מהעיסה כלל, כמו כן היה הענן קשור בקביעות על האהל ללא הפסק, לא כן בנר שלא היה דולק ברציפות כל הזמן אלא רק מערב שבת לערב שבת. ולפי שאמר רב (יומא כח ע"א) קיים אברהם אבינו כל התורה כולה אם כן ודאי ששרה אמנו אשת אברהם אבינו היתה מדלקת הנר לכבוד שבת קודש, ולכן הנר משבוע העבר היה דולק רק עד ערב שבת כדי ששוב בכל ערב שבת תהא שרה מדלקת את הנר לכבוד שבת. ונס זה הוא כענין הנס שבנר מערבי, שבמסכת מנחות (פ ע"ב) מחוץ לפרכת העדת באהל מועד (ויקרא כד. ג) עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל וכו' אמר רבא זה נר מערבי שנותנין בה שמן כנגד חברותיה וממנה היה מדליק (האחרות בערב כי אותה היה

שרה אמו, אותו אהל קדוש אשר בחברון אחר מיתת שרה פירקוהו, כעת בבאר שבע בבוא רבקה נטחו יצחק ויביאה לתוך אותו אהל, והרי רבי יוסי אומר (תענית כא ע"ב) לא מקומו של אדם מכבדו אלא אדם מכבד את מקומו, וממילא אמנם עד עתה היה אהל שרה בחברון אבל כיון שיצחק נטה את אותו אהל בבאר שבע הרי זה אהל שרה המכבד את באר שבע ומה לי הכא ומה לי התם.

בכל בתי ישראל בארעא קדישא

מתקיים מצות ישוב הארץ וראוי שתהיה

להם תקומה שהקב"ה יחזירן לישובן

וכעת אחר האסון המחריד בדרומה של ארץ הקודש שבאו מרצחים נתעבים ישמעאלים פלשתנים ושפלים ביום שמחת תורה תשפ"ד ושחטו באכזריות אין לשער ואין לתאר נערים וזקנים טף ונשים וחלקם נחטפו ושרפו הבתים והרסו, נזכרנו בדאמר רבי יוחנן (ברכות נח ע"ב) מיום שחרב בית המקדש נגזרה גזירה על בתיהן של צדיקים שיחרבו שנאמר בְּאֲזִיזֵי ה' צְבָאוֹת אִם לֹא בְּתִים רַבִּים לְשִׁמְהָ יִהְיוּ גְדִלִים וְטוֹבִים מֵאִין יוֹשֵׁב (ישעיה ה. ט) ואמר רבי יוחנן עתיד הקב"ה להחזירן לישובן שנאמר שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הַבְּטָחִים בְּה' כְּהָר צִיּוֹן (תהלים קבה. א) מה הר ציון עתיד הקב"ה להחזירו לישובו אף בתיהן של צדיקים עתיד הקב"ה להחזירן לישובן. הרי ממאמר זה שבתי הצדיקים אף שאינם כי נחרבו ונהרסו ונמחקו אבל יש להם תקומה באשר הוא ביתם של צדיקים שנכנס בהם קדושה בתורה ובמצוות ובמעשים טובים, וכמו אהל שרה שהיה בחברון ואחר מיתתה הוקם

שבת קודש כמו רב ספרא דמחרך רישא ורבא דמלח שיבוטא (שבת ק"ט ע"א) לכן נצטרך רבי חנינא בן דוסא לשיעור מועט של קב חרובין מידי ערב שבת ולכן נקט דוקא מערב שבת לערב שבת.

באהל שרה היו דלתות פתוחות לרווחה ובג' שלא פסקו כל זמן ששרה קיימת, במדרש (בראשית רבה פרשה ס. טו) איתא עוד, כָּל יָמִים שֶׁהָיְתָה שָׂרָה קַיֶּמֶת הָיוּ דְלָתוֹת פְּתוּחוֹת לְרוּחָהּ וְכִיּוֹן שְׂמִמָּתָה שָׂרָה פָּסְקָה אוֹתָהּ הָרוּחָה וְכִיּוֹן שְׂבָאת רִבְקָה חָזְרָה אוֹתָהּ הָרוּחָה. ולכאורה כאן הזכיר נסים שהיו באהל שרה, אבל בדלתות אפשר שיד אדם פתחתם כן ואיזה נס נראה בדלתות הפתוחות לרווחה. ונראה הענין כענין דלתות ההיכל ארבעים שנה שקודם חורבן הבית (יזמא לט ע"ב) שהיו נפתחות מאליהן עד שגער בהן רבן יוחנן בן זכאי, אמר לו, היכל היכל מפני מה אתה מבעית עצמך, יודע אני בכך שסופך עתיד ליחרב וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא פְּתַח לְבָנוֹן דְּלִתֶּיךָ וְתֹאכַל אֵשׁ פְּאַרְזֶיךָ (זכריה יא. א), ושם בח"א מהרש"א בסימן זה שאתה נפתח מאליך והענין שלא יאמר האויב ידינו רמה, כי לולא שהיו נפתחים מאליהם לא היה יד אויב שולטת בהן לפתוח. ואם לפורענות רחמנא ליצלן נפתחות דלתות ההיכל מאליהן, על אחת כמה וכמה מידה טובה מרובה, ודאי שכל ימי חיי שרה שוין לטובה שיהיו דלתות פתוחות לרווחה מאליהן.

וייתכן מה שרש"י לא הביא את מה שדלתות פתוחות לרווחה והזכיר רק הג' נר דלוק מערב שבת לערב שבת וברכה

מדליק תחילה) ובה היה מסיים (את ההטבה בבוקר לפי שרק אחד שכל שאר הנרות כבו והיה מטיבין היה נכבה הנר המערבי והיה מטיבו ונותן בו שמן מחדש), הרי שהנר המערבי היה כבה בדיוק כשהגיע זמנו להיות הכהן מיטיבו מחדש.

ואפשר שכמו הברכה שבעיסה והענין הקשור על האהל כן הנס שבנר היה אף הוא בהמשכה וללא הפסק כלל, כי נר בלשון חז"ל הוא הכלי קיבול להשמן, ואף שהשלהבת כבתה בכל ערב שבת וכנ"ל כדי ששרה תהא מדלקת את הנר לכבוד שבת, אבל השמן שבנר לא כלה כל זמן ששרה קיימת וגם נס זה נמשך ללא הפסק. וכעין שאמרנו בסיעתא דשמיא בדאמר רב יהודה אמר רב (תענית כד ע"ב) בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת, ואף שאין הבדל בין אם אומר שחנינא בני דיו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת ובין אם אומר כגון מאחד בשבת לאחד בשבת או משני בשבת לשני בשבת שהרי אדהכי והכי הן אותן מספר ימי השבוע, עם כל זאת אמר ערב שבת דוקא, כי אם כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וכידוע מהבעש"ט הקדוש שבשביל היינו בצינור שהוא חנינא בני, הרי חנינא בני אינו נצרך אף לא לקב חרובין, כי רק מי שצובר ומחזיק לעצמו הוא אינו מסתפק במה שיש לו, אבל מי שהוא המשפיע לאחרים, הנאתו היא במה שיש לאחרים, וכיון שחנינא בני הוא השביל והצינור להכלל, אזי לעצמו אינו נצרך אף לא לקב חרובין ורק בשביל חובת הכנות לכבוד

אורחים, ממנה למדו לכל הנשים. שהרי אם בעלה אמר סולת והיא הצדקנית אמרה קמח, הרי אשה עיניה צרה באורחין 'יותר' מן האיש, אמנם שרה אמנו היתה בעלת עין טובה מאד, אך עדיין לא כאברהם הגדול ממנה בזה. ואם בארזים כן, על אחת כמה וכמה כל הנשים שעניניהן צרות יותר משל בעליהן, דהיינו לא ששרה צרה עיניה, אלא רק שעדיין לא הגיעה לרוחב עינים ורום מידת החסד של בעלה הגדול. וכעת אחרי שמשרה אמנו הצדקנית למדנו שהאשה צרה עיניה באורחים יותר מן האיש, שמא תאמר עיני שרה חלילה צרה באורחין, לכן אמר שכל זמן ששרה קיימת היו דלתות פתוחות לרווחה בהכנסת האורחים.

גם אפשר שאכן בדלתות פתוחות לרווחה אין שום נס, אלא שאלו הג' ניסים נר דולק וברכה בעיסה וענן קשור היו בשביל שהיו באהל שרה דלתות פתוחות לרווחה כי פתיחתם לרווחה היה כדי שְׁכָל דְכָפִין יִיתִי וְיִכָּל, ורש"י הביא רק את הג' ניסים, ומהם צא ולמד מי הגורם להג' ניסים האלו, הלא הוא מה שדלתות פתוחות לרווחה.

ב' מתוך חדר' עניינים שבאהל שרה נעשו כדי להכיר את המקום מרחוק להורות את הדרך ילכו בה כדי להגיע אל האהל, והב' האחרים מורים שהכל יכולים להיכנס לאכול ולשבוע

עוד נראה בעניינים שהיו באהל כדאינתא במדרש ענן קשור ודלתות פתוחות לרווחה וברכה משולחת בעיסה ונר דולק. כי אהל אברהם ושרה היה ידוע

מצויה בעיסה וענן קשור על האהל, כי באלו השלושה נראה הנס בחוש לעין כל, מה שאין כן דלתות פתוחות לרווחה שמשמעות הנס לכאורה אינו כהשלושה הנראין בחוש לעין כל, כי גם יד אדם יכולה לפותחם לרווחה.

וכשחיפשנו להבין מאי האי שכל ימים שהיתה שרה קיימת היו דלתות פתוחות לרווחה ומדוע אין פתיחתם לרווחה תלוי ביד אדם הפותחם, חשבנו שאמנם ודאי היה בזה ענין והתגלות נסית, אך אפשר בפשטות שחשיבות דלתות פתוחות לרווחה הוא בענין אחר. דהנה לכאורה תמוה מאד מה שהכלל אשה עיניה צרה באורחין לא למדו חז"ל אלא משרה אמנו שהיא הראשונה מארבע אימהות של כנסת ישראל היא שרה הצדקנית מחברתו הטהורה של אברהם אבינו מידת החסד גדול מכניסי האורחים, ודוקא ממנה למדים שאשה עיניה צרה באורחים. ובביאור הענין אפשר בסיעתא דשמיא שאם נדייק בלשון הגמרא (בבא מציעא פו ע"א) לא נראה כל חסרון בעין טובה שהיה לשרה אמנו באורחים. כי לשון הגמרא כך הוא, כתיב קמח וכתוב סולת (בראשית יח. ו, מַהֲרֵי שְׁלֹשׁ סְאִים קָמַח סֹלֶת) אמר רבי יצחק מכאן שהאשה צרה עיניה באורחים יותר מן האיש. מכאן כלומר דוקא משרה אמנו מחברתו הטהורה של אברהם אבינו גדול מכניסי האורחים שאף היא יותר מכל הנשים היתה במידת החסד של בעלה אברהם דואגת לאורחים, ממנה דוקא באשר אין אשה במעלה יותר ממנה במצות הכנסת

בהא תליא, ורש"י מביא רק אלו השלושה עניינים פלאיים וניסיים ולא את הדבר שביד האדם דלתות פתוחות לרווחה שנקשר באלו השלושה ניסיים. ובענין החסד כבר כתבנו לעיל על הפסוק וַיֵּרָא אֱלֹהֵי ה' בְּאֵלֵי מִמְרָא וגו' (בראשית יח. א).

הסימן לקדושה והשראת השכינה

באהל שרה הוא החמשכויות שבאהלה

עוד בענין אלו הג' שהיו באהל שרה אמרנו בדברי הספד לאשה חשובה כשהיה צריך לחזק את בנה היחיד ואת צאצאיה, מה שאלו הג' שהיו באהל שרה למדו חז"ל דוקא אחר מיתתה של שרה בפסוק ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ולא למדו זאת מחייה אלא רק כשבאה רבקה מחברתו הטהורה של יצחק, דהנה כשבאה רבקה מחברתו הטהורה של יצחק היה המשכויות לאותם דברים נר דולק ברכה בעיסה וענן קשור וכאילו לא מתה שרה, זהו הסימן המובהק לקדושה והשראת השכינה שבאהלה של שרה.

ומתוך הדברים שבסעודה שלישית תשפ"ג להבין סדר הפסוק ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו. תחילה כדי לשבר את האוון הנה לשון התרגום אונקלוס, וְאֵעֲלֶה יִצְחָק לְמִשְׁכְּנָא וְחָזָא וְהָא תְקַנֵּין עוֹבְדֵי הָאֱלֹהִים עוֹבְדֵי שָׂרָה אִמָּה וְיָסִיב יֵת רַבְקָה וְהוֹת לָהּ לְאִנְתּוֹ וְרַחֲמֵיהּ וְאִתְנַחֵם יִצְחָק בְּתֵר דְּמִיתַת אִמָּה, מתחילה ויביאה האהלה, ואחר שראה מעשיה מתקננין כמעשי שרה אמו לקחה בנשואין ואז היתה לו לאשה וינחם

ומפורסם לכל שהוא בית הכנסת אורחים, ועל ידי הענן הקשור היו העוברי דרכים מכירים את המקום מרחוק וכמו וַיֵּרָא אֶת הַמָּקוֹם מֵרְחוֹק (בראשית כב. ד) שפי' רש"י ראה ענן קשור על ההר, אבל היכר זה היה דוקא ביום הבהיר אך לא בשעות הלילה או ביום המעונן שאין הענן ניכר בין שאר העננים, לכן בשביל הלילה ובשביל יום המעונן היה גם את הנר שהיה אורו בוקע ויוצא לבחון ומאיר לעוברים ושבים להכיר את המקום מרחוק. ואחר שהיו ב' אלו העניינים ענן קשור ונר דולק להורות הדרך ילכו בה כדי להגיע שמה, כעת היו עוד ב' עניינים המורים על הכנסת האורחים שהיה שם באהל, דלתות פתוחות לרווחה עד שכל אחד יכול ומותר וראוי ורצוי להכנס ולבוא, וברכה משולחת בעיסה להודיע שאכן כל הנכנס יאכל וישבע.

ענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל

ופעם בשמחת חתן אמרנו בדתנו רבנן (פסחים מט ע"א) לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם וישיא בתו לתלמיד חכם משל לענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל, לפי שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מערב שבת לערב שבת וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל ומשמתה פסקו וכשבאת רבקה חזרו, ורבקה בענבי הגפן ויצחק אבינו בן שרה אמנו מענבי הגפן כי ענב ר"ת ע'נן נ'ר דולק ב'רכה בעיסה, וכל זה הוא בזכות מידת החסד והכנסת האורחים שהיו דלתות פתוחות לרווחה, כי אלו השלושה ודלתות פתוחות לרווחה הא

וכו'. אפשר שכשבאה עם אליעזר והנה כמו בשרה כן כעת דלתות נפתחות לרווחה מאליהן לקראת רבקה, ממילא ויביאה האהלה ואז לקחה בנושואין, פעולת הנשואין לקדשה לאשה היה מצד יצחק, והיא רבקה מצדה שלה ותהי לו ליצחק אשה מתאמת וראויה לזה הצדיק הנשגב, ואחר שמצד יצחק היה פעולת הקדושין ומצד רבקה היה הפעולה של ותהי לו לאשה לקירוב ומיזוג, ממילא ויאהבה, וכשראה באותה צדקת עמו את ההמשכיות לאהל אמו, אז וינחם אחרי אמו.

אברהם מאחד את כולם

אחר כל הדברים האלו מענין חסד של אברהם ומחברתו הטהורה שרה ושדלתות היו פתוחות לרווחה בהכנסת האורחים, הנה מתוך הדברים עת רעוא דרעוין תשפ"ד מה שהוספנו בעקבות המלחמה בעזה. בתוך החסד של הכנסת האורחים היה אברהם מאחד בין כל אלו שבאו ונפגשו בצל קורתו כי ענין זה נכלל בחסד ומהותו של אברהם להיותו המאחד, ובעקדה ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר קח נא את בנך את יחידך (בראשית כב. א-ב) יחידך הוא אותו בן האחד שכל כולו מאוחד באחד וכבתרגום יונתן בן עוזיאל ויהי אחר הדברים האלה והיה בן פתגמי האילין מן די נצו יצחק וישמעאל וכו' ענין ישמעאל ואמר אנא זכאי יתיר מנך דאנא אתגזרית לתליסרי שנין ואין הות צבותי למעכבא לא הוינא מסר נפשי לאתגזרא ואנת אתגזרת בר תמנא יומין אילו הוה בך מנדעא דלמא

לא הוית מסר נפשי לאתגזרא, מתיב יצחק ואמר הא נא יומיא בר תלתין ושית שנין ואילו בעי קודשא בריך הוא לכולי אבריי לא הויתי מעכב, מן יד אשתמעו פתגמין האילין קדם מרי עלמא ומן יד מימרא דה' נסי ית אברהם. יצחק הוא יחידו המאחד כל כולו כל אבריו להבורא יתברך שמו. ביום השלישי וישא אברהם את עינו וירא את המקום מרחק ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד פה (בראשית כב. ד-ה) אני האב והנער בני יחיד המאחד את כולו נלכה ואין עוד עמנו, ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה הששה לעלה (בראשית כב. ז) כי יצחק עדיין לא היה מבין ביחודו עם אביו ועל זה שאל איה הששה, ויאמר אברהם אלהים יראה לו הששה לעלה בני (בראשית כב. ח) כלומר אני ואתה היחיד המאחד ואין עוד עמנו ואז וילכו שניהם יחדו (שם) ואין עוד עמהם לא אדם ולא שיה, ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים וגו' פי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני (בראשית כב. יא-יב) הוא אותו יצחק יחידך המאחד את כל כולו להשיית, וישא אברהם את עינו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו בני (בראשית כב. יג) ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה (בראשית כב. יד) ה' יראה את המעשה הזה שיצחק אכן קיבל על עצמו להיות יחידו מאוחד כל כולו להשיית, אשר יאמר היום שיאמרו לימי

ונקראת קטורה על שם שנאים מעשיה כקטורת ושקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם, הרי ברש"י קטורה מלשון קטורת וגם מלשון קשר. ובדעת זקנים מבעלי התוספות אילו לא פירש אלא על שנאים מעשיה כקטורת היה לו לינקד קטורה בחול"ם כלשון ישימו קטורה באפך (דברים לג. י) ועכשיו שנקוד בשורו"ק הוא לשון קשירה, ואילו לא היה אלא לשון קשירה היה לו ליכתב קשורה, עכשיו שכתב קטורה שמע מינה תרתי.

אמנם כבר ראינו בפסוק ישימו קטורה באפך (דברים לג. י) שקטורת נקראת קטורה, ואף שאין קטורה דומה לקטורה כי קטורה קאי על הגר שנאים מעשיה כקטורת ולכן שפיר נקראת קטורה ואילו קטורה היא הקטורת עצמה, אך בלאו הרי בחז"ל מפורש שבמשמעות קטר ב' פירושים, האחד מלשון קשר והב' מלשון קיטור ועשן, שבמסכת ביצה (כג ע"א) דרש רב גביהא מבי כתיל אפתחא דבי ריש גלותא קטורא שרי (כן דרש להם ולא פי דבריו), אמר ליה אמימר מאי קטורא, אי קטורא בידי מעשה אומן הוא ואי לעשן אסור דהא קא מכבה, וברש"י אי קטורא בידי שעושין לבתי שוקים ולבתי ידים של חלוקי הנשים שמקמטין אותן על עץ חלק או על אגודה של קשים מעשה אומן הוא ואסיר וקטורא לשון קשר, וברש"י ואי לעשן קטורא לשון קיטור הכבשן דהיינו לעשן, ע"כ. הרי הגר שמה קטורה שברש"י בחומש כאן כמו רש"י בגמרא ביצה שם ב' לשונות שבמשמעות קטורה.

הדורות (רש"י) בהר ה' יראה הקב"ה לעמו להיותם גם הם מאחדים ומאוחדים באחדות. ואחר הקרבת אילו של יצחק ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים ויאמר בי נשבעתני נאם ה' כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך יחידו (בראשית כב. טו-טז), כעת כי ברך אברהם והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער איביו (בראשית כב. יז), ברך אברהם אותך אברהם בכך שארבה את זרעך, לא זרעך בלשון רבים אלא זרעך בלשון יחיד הוא יצחק יחידו הכולל הכל, וביותר לפי שברש"י ברך אברהם אחת לאב ואחת לבן וכבר כתבנו במק"א ברך אברהם בגימטריא אברהם יצחק עם הט' אותיות. והתברכו בזרעך כל גויי הארץ (בראשית כב. יח) בזרעך יחידך המאחד ירצו הרבים גויי הארץ להתברך. עוד דברים היו בעת רעוא דרעוין שהתמצית שלהם הוא שזכות וכח האחדות יעמוד לנו להנצל מכל העומדים עלינו ולהרמת קרן ישראל במהרה בימינו.

קטורה מלשון קטורת ומלשון קשר

ויסוף אברהם ויפח אשה ושמה קטורה (בראשית כה. א).

במדרש (בראשית רבה פרשה סא ד) ושמה קטורה שמקטורת מצות ומעשים טובים וכו' ושמה קטורה מן קטר בזה שהוא חותם גנזבה ומוציאה בחותמת קטורה וחתומה. וכאן ברש"י קטורה זו הגר

רב יצחק (מנחת כו ע"ב) אסברה לך טעמא דרבי יוחנן מה שלשיתו הקומץ מתיר שירים באכילה משתצית בו את האור ברובו, דאמר קרא וְהִנֵּה עֲלָה קִיטֹר הָאֲרֶזְךָ בְּקִיטֹר הַכֶּבֶשֶׂן (בראשית יט. כח) אין כבשן מעלה קיטור עד שתצית האור ברובו (ובקומץ נמי כתיב והקיטור הלכך בעינן קיטור). אם כן אם נאים מעשיה כקטורת הרי ודאי מעשים מרובים שלה הם נאים כי הקטורת הוא קיטור בריבוי.

ובעת קריאת שיר השירים שבת חול המועד פסח תשפ"ד חשבנו שודאי ענן הקטורת ולשון קשר ענן אחד הוא והא תליא בהא, שאומר שלמה המלך הַשִּׁבְעֵתִי אֲתָכֶם וְגו' אִם תִּעִירוּ וְאִם תִּעֹרְרוּ אֶת הָאֹהֳבָה עַד שֶׁתִּחַפֵּץ (שיר השירים ג. ה), כנסת ישראל בהיותה בגלות אומרת היא להאומות השבעתי אתכם אל תעוררו אהבת דודי ממני על ידי פיתוי והסתה לעוזבו לשוב מאחריו בעוד שאהבתו חפץ עלי, מי זאת עֲלָה מִן הַמִּדְבָּר כְּתִימָרוֹת עֵשֶׂן מְקַטְרֶת מֹר וּלְבוֹנָה מְכַל אֲבָקַת רוּכָל (שיר השירים ג. ו), מי זאת כלומר כמה גדולה היא זאת העולה מן המדבר שעמוד האש והענן הולכים לפני לעשות הדרך מישור והאומות רואין הענן והעשן עולין והיו מתמיהות על גדולתי ואומרות מי זאת כתימרות עשן גבוה וזקוף, מקוטרת מר ולבונה מכל אבקת רוכל המרכל בבשמים. הרי מיתמר כתימרות עשן מקוטרת הקשורה כענן קשור, וגם מקוטרת מור ולבונה במיני ריח מכל אבקת רוכל. ואפשר שבא לומר שכשכנסת ישראל מתכנסים בקטר וקשר

ובלאו הכי מה שקטורה הוא גם ענן הקטורת וגם לשון קשר, שניהם ענין אחד הוא. כי מה שנאים מעשיה של הגר כקטורת, כי הקטורת הנאה היא זו שעשנה קשור ובענין נתקשרו שמים בעבים שנמצא ד' פעמים בגמרא ובב' פעמים ראינו שהוא לרצון, הפעם האחת בעובדא דנקדימון בן גוריון (תענית יט ע"ב) ע"א) שאמר לאדון אחד הלויני שמים עשרה מעינות מים לעולי רגלים ואני אתן לך שמים עשרה עינות מים וכו' וקבע לו זמן ולכשהגיע זמן נכנס לבית המקדש ועמד בתפילה ואמר לפניו יתברך שמו ריבונו של עולם לא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא אלא לכבודך עשיתי, מיד נתקשרו שמים בעבים וירדו גשמים עד שנתמלאו שמים עשרה מעינות מים והותירו, הרי נתקשרו בעבים הוא לרצון, והפעם הב' הוא המעשה ברבי יהושע בן חנניה ורבי יוסי הכהן שהיו מהלכים בדרך (תגייה יד ע"ב) ופתח רבי יהושע ודרש במעשה מרכבה ואותו היום תקופת תמוז היה ונתקשרו שמים בעבים ונראה כמין קשת בענן והיו מלאכי השרת מתקבצין ובאין לשמוע כבני אדם שמתקבצין ובאין לראות במזמוטי חתן וכלה.

ואדהכי אם שמה קטורה בא הכתוב לשבחה שמקוטרת מצוות ומעשים טובים וְמִן קֶטֶר שְׁהוּא חוֹתֵם גְּנִזְפָּה מִלְשׁוֹן קֶטֶר, כלומר קטורה על שם שנאים מעשיה כקטורת ושקשרה פתחה מיום שפרשה מאברהם, אם כן אפשר לומר עוד בדמיון הקטורת, דאמר ליה רב יהודה לרבה בר

של אחדות, אז ודאי שהם מקוטרים במיני בשמים מר ולבונה והא בהא תליא.

כל אלה ולא יותר בני קטורה

וּבְנֵי מְדִינַת עֵינָהּ וְעַפְרָה וְחִנְךָ וְאַבְיָדָע
וְאַלְדָּעָה כֹּל אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה (בראשית כה.
ד.)

כשנשאלנו בכולל בעלי בתים שלנו דשנים ורעננים מדוע נאמר כל אלה בני קטורה ולא בני אברהם והרי הם היו אף בניו של אברהם, השבנו שכל אלה בני קטורה היינו כל אלה הם ולא יותר בני קטורה, בני קטורה דוקא, לפי שקטורה זו הגר ונקראת כן על שם שקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם (מרש"י לעיל, בראשית כה. א). זהו כל אלה בני קטורה, שלפי שקשרה פתחה לכך כל אלה בניה ולא יותר.

גם אפשר לדייק מדאמר רבי אבהו (סוטה יג ע"א) מלמד שהקיפוהו כתרים לארונו של יעקב כגורן זה שמקיפים לו אטד, שבאו בני עשיו ובני ישמעאל ובני קטורה וכו'. ואם קטורה והגר חד הן, אם כן למה אמרו שבאו בני עשיו ובני ישמעאל ובני קטורה, דהוה ליה למימר שבאו בני עשיו ובני קטורה כי ישמעאל גם הוא בכלל בני

קטורה זו הגר, אלא שקטורה נקראת כן על שם שקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם כפירוש רש"י, ואילו ישמעאל נולד עדיין לפני שפרשה מאברהם שאז עדיין לא היתה נקראת קטורה כי אם הגר כי השם קטורה הוא על שם שקשרה פתחה אחר שפרשה מאברהם והיה זה אחר שכבר נולד ישמעאל.

יבוא הקב"ה שהוא בעל הברכות

ויברך את יצחק שהוא ייטב בעיניו

וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים
אֶת יִצְחָק בְּנֵו (בראשית כה. יא).

ברש"י ויהי אחרי מות אברהם ויברך בא"ד, אף על פי שמסר הקב"ה את הברכות לאברהם נתיירא לברך את יצחק מפני שצפה את עשיו יוצא ממנו, אמר יבוא בעל הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו ובא הקב"ה וברכו, ע"כ. כשאברהם מברך הרי הוא מברך ברכה הכוללת ואין ראוי למעט בברכה, וכיון שלא רצה לכלול את עשיו בברכה על כן לא ברך את יצחק ואמר אברהם יבוא הקב"ה שהוא בעל הברכות ויברך את יצחק שהוא ייטב בעיניו כמו שאמר לו הקב"ה כִּי בְּיִצְחָק יִקְרָא לְךָ זָרַע (בראשית כא. יב) ולא כל יצחק.

הפטרת חיי שרה

אבן השואבת שבעטרה
שכל הראוי למלכות הולמתו
וְאֵדְנֶיהָ בֶן הַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי
אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וְחִמְזוּשִׁים
אִישׁ רָצִים לְפָנָיו (מלכים א' א. ה.).

ואפשר לפי שבמסכת עבודה זרה (מד ע"א)
וַיִּקַּח אֶת עֲטֹרַת מַלְכָּם מֵעַל רֹאשׁוֹ
וּמִשְׁקָלָהּ כֶּכֶר זָהָב (שמואל ב' יב. ל, וַיִּקַּח אֶת
עֲטֹרַת מַלְכָּם מֵעַל רֹאשׁוֹ וּמִשְׁקָלָהּ כֶּכֶר זָהָב וְאֶבֶן יָקָרָה
וַתְּהִי עַל רֹאשׁ דָּוִד, בבני עמון קאי ועבודת כוכבים
שלהם מלכם שמה) ומי שרי, איסורי הנאה
נינהו, אמר רב נחמן איתי הגיתי (שהיה
עכרים) בא וביטלה (והדר וישאם דוד), משקלה
ככר זהב היכי מצי מנח לה (והלא כבידה היא
מאד וכתיב וַתְּהִי עַל רֹאשׁ דָּוִד), אמר רב יהודה
אמר רב ראוייה לנוח על ראש דוד, רבי
יוסי ברבי חנינא אמר אבן שואבת היתה
בה (דרך אותה אבן להגביה מתכת ולתלותה באויר)
דהות דרא לה (שהיתה נושאת לעטרה
ומגביהתה), רבי אלעזר אמר אבן יקרה
היתה בה ששוה ככר זהב (והיינו משקלה ככר
זהב ששקולה כך), זאת היתה לי פי פקדיף
נְצַרְתִּי (תהלים קיט. נו) מאי קאמר, הכי
קאמר, בשכר שפקודיך נצרת, זאת
היתה לי לעדות (העטרה מעידה עלי שאני הגון
למלכות), מאי עדותה אמר רבי יהושע בן
לוי שהיה מניחה במקום תפילין והולמתו
(וישבת בראשו יפה ומכוונת למידת ראשו), והא
בעי אנוחי תפילין, אמר רבי שמואל בר
רב יצחק מקום יש בראש שראוי להניח
בו שתי תפילין, וַיִּוְצִיאוּ אֶת בֶּן הַמְּלֹךְ
וַיִּתְּנוּ עָלָיו אֶת הַגִּזְרֵי וְאֶת הָעֵדוּת (דברי
הימים כג. יא) נזר זו כלילא, עדות אמר
רבי יהודה אמר רב עדות הוא לבית דוד
שכל הראוי למלכות הולמתו וכל שאינו
ראוי למלכות אין הולמתו. ובבן יהוידע

במסכת פסחים (קט ע"א) אמר רבי שמעון
בר נחמני אמר רבי יונתן אוֹדֶף פִּי עֲנִיתָנִי
(תהלים קיח. כא) אמר דוד, אֶבֶן מְאֹסוֹ הַבּוֹנִים
הִיְתָה לְרֹאשׁ פְּנֵה (תהלים קיח. כב) אמר ישי,
מֵאֵת ה' הִיְתָה זֹאת (תהלים קיח. כג) אמרו
אחיו וכו', ובח"א מהרש"א, במלחמה עם
גלית הפלשתי, ולפי שעל ידי זה אמר
שאוּל בֶּן מִי זֶה הַנְּעָר (שמואל א' יו. גה) שראה
בו טכסיסי מלכות ודואג השיבו עד
שאתה שואל אם הוא ראוי למלכות
שאל אם ראוי הוא לבוא בקהל כדאמר
רבי יוחנן במסכת יבמות (ש ע"ב) דאמר
קרא וְכִרְאוֹת שְׂאוּל אֶת דָּוִד יֵצֵא לְקִרְיַת
הַפְּלִשְׁתִּי אָמַר אֶל אַבְנֵר שֶׁר הַצָּבָא בֶּן מִי
זֶה הַנְּעָר (שם) וכו', אמר ליה דואג האדומי
עד שאתה משאיל עליו אם הגון הוא
למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי
לבוא בקהל אם לאו, מאי טעמא דקאתי
מרות המואביה וכו', ולזה אמר ישי אבן
מאסו הבונים שהם דואג וסיעתו שהם
תלמידי חכמים שנקראו בונים שהיו
מואסים בו שאינו ראוי לבוא בקהל,
והיתה לראש פינה שמבית דינו של
שמואל יצא שהותר לבוא בקהל ונעשה
ראש פינה ומלך וכו'.

יהודע. ממילא אודך כי עניתני אמר דוד, אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה אמר ישי היא האבן שערכה להיות בראש דוד ושמאסו הבונים הם החכמים כפירושו של הבן יהודע אי נמי הבונים החכמים דואג וסיעתו שמאסו בדוד להיות אבן עטרה זו בראשו לאות מלכות, אבל היתה לראש פינה אבן זו היתה לראשו של דוד קבועה בפינתה והולמתו. מאת ה' היתה זאת אמרו אחיו והסכימו למלכותו באשר העטרה הולמתו, ואחיו אלה לא כאח אדוניה בן חגית שנאמר בו וְאֲדֹנֵיהָ בֶן חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ (מלכים א' א. ה), אדוניה בן חגית מתנשא להולמו העטרה ולא הולמתו.

ד"ה מקום יש בראש שראוי להניח בו שתי תפילין בא"ד זה לשונו, ומה שאמר עדות היא לבית דוד, נ"ל בס"ד בזה רמז הכתוב אבן מאסו הבונים היא העטרה שהיה בה אבן יקרה ששוה ככר זהב ולכך קרא אותה על שם האבן שבה, דבתחילה מאסו הבונים החכמים משום דהיתה איסור הנאה אך אחר כך בא איתי הגיתי ובטלה ואז היתה לראש פינה בראש דוד המלך עליו השלום, ובאמת מאת ה' היתה זאת בדרך נס על ידי שם הוי" ברוך הוא יען היא נפלאות בעינינו שנמצא בה דבר פלא שהיה לובשה במקום תפילין והולמתו כדי שיהיה גם זה עדות למלכות בית דוד וכו', ע"כ מבין

לע"נ

הרה"ח רבי פינחס

בהרה"ח רבי נתן נטע מוזס

נלב"ע י"ז מרחשון תשמ"ד

תנעב"ה